

J. 2/3 1922

2.

DOM IN SVET

LETNIK XXXV

LJUBLJANA 1922

V S E B I N A Š T E V. 2.

F. Grivec: Benedikt XV. 49.

LEPOSLOVNI DEL:

- I. **Pesmi.** Joža Lovrenčič: Kronika Trente alias Trentarskega študenta II. del. 57. — Anton Vodnik: Romarska cerkev. 59. — Anton Vodnik: Ave Maria. 60. — Anton Vodnik: Bratje in sestre iz devede dežele. 61.
- II. **Pripovedna proza.** Ivan Brodar: Detinstvo. 52. — France Bevk: Kolonovo grozdje. 62. — Ivan Pregelj: Okvir brez slike. 68. — André Čekobli: Otrok gladu. 68.

ZNANSTVENI DEL:

- I. **Članki.** Dante Alighieri: La Divina Commedia. (Prev. J. D.) 74. — Dr. F. Grivec: Ob viru slovenske književnosti. 80.
- II. **Zapiski.** Slovestvo: Ivan Cankar: Grešnik Lenart. (Francè Koblar.) 89. — Dr. F. Grivec: 1. Pravovernost svetega Cirila in Metoda. 2. Cerkevno prvenstvo i edinstvo po bizantinskem pojmovanju. (Frst.) 89. — Gustav Šilih: Nekoč je bilo jezero ... (Dr. I. Pregelj.) 91. — Dr. Leopold Lenard: Jugoslovanski Piemont. (J. Mal.) 91. — Umetnost: Zbornik za umetnostno zgodovino. (Frst.) 92. — 1. Grafička Umetnost. 2. Umjetnost. 3. Isto, drugo izdanje. (Frst.) 94. — Božična razstava l. 1921. v Jakopičevem paviljonu. (Frst.) 95. — Glasba: Zlatko Grgošević: Četiri jugoslavenske pučke popijevke. (Dr. Fr. Kimovec.) 96. — Karlo Adamič: Slovenski akordi. (Fr. K.) 96. — Emil Adamič: Nočne pesmi. (Fr. K.) 96.

Na platnicah: Dr. M. P.: Slovensko časopisje v letu 1921.

»DOM IN SVET« IZHAJA DVAJSETEGA VSAKEGA MESECA NA 48 STRANEH. — NAROČNINA ZNAŠA LETNO 250 K, ZA DIJAKE 200 K (ŽELIMO, DA NAROČAJO SKUPNO!). UREDNIKA: DR. AL. MERHAR, LJUBLJANA, PRED ŠKOFIJO 6, IN DR. FRANCE STELE, LJUBLJANA, SV. PETRA CESTA 80. — UPRAVNIŠTVO: LJUBLJANA, JUGOSLOVANSKA TISKARNA. — ZALOŽNIK IN LASTNIK: KAT. TISK. DRUŠTVO V LJUBLJANI. — TISK IN KLIŠEJI JUGOSL. TISKARNE V LJUBLJANI.

BENEDIKT XV.

Rojen 21. XI. 1854; umrl 22. I. 1922; vladal od 3. IX. 1914 do 22. I. 1922.

F. Grivec.

Umrl je vrhovni svečenik one vere, ki najbolj prepričevalno označujo, da je bedno zemsko življenje samo vigilijska blažena večnost in smrt znanilka nesmrtnosti. Ni čudno, da se ob smrti Benedikta XV. v vsem kulturnem svetu zbuja spoštljivo občudovanje večnih vrednot in nesmrtnih idej, katerih neomahljivi predstavitelj in neustrašeni glasnik je bil. Razburkani svet je za trenutek strmé obstal. Človeštvo, bridko razočarano na razvalinah moderne civilizacije, je uprlo svoj pogled v svetilnik, ki zemsko minljivost ožarja z bleskom večnosti.

Roma aeterna! Večni Rim! Ne večni vsled nepremagljive sile svojega orožja, ne vsled mogočnosti imperatorjev, temveč večni, ker te je na novo ustanovil skromni galilejski ribič na temelju Kristove obljube: »Na to skalo (Petra) bom zidal svojo cerkev in peklena vrata je ne bodo premagala.« Ko so se Rimljani še naslajali ob gladiatorskih igrah in ob prelivanju človeške krvi, ko so še zažigali kadilo Jupitru in oboževanim imperatorjem — takrat je Peter po Kristovem naročilu v Rimu postavil prestol dinastije, ki po duhovni genealogiji sega od Petra do Benedikta XV. in v primeri s katero so najslavnejše sedanje dinastije in državne tvorbe šele od včeraj, prestol dinastije, ki veže davno grško-rimsko in sedanjo evropsko kulturo in ki nikoli ne izumre, ker jo oživlja diha nesmrtnosti — do konca sveta. Najmogočnejše evropske dinastije so se zrušile, ko je Benedikt XV. sedel na Petrovem prestolu, a njegov prestol stoji trdneje kakor kdaj prej.

Umrl je naslednik Leona I. Velikega, ki je krotil barbarsko silovitost Atilovo, brzdal državni in cerkveni imperializem Carigrada, ponosne Rimljane pa opominjal, da je Rim kraljestvo svoje bogojavljene vere po prestolu sv. Petra razširil daleč preko mej zemskega rimskega imperija in da je več sveta osvojil s krščanskim mirom (*pace christiana*), nego s silo bojnega orožja.

Pax christiana! Krščanski mir! To geslo je vodilo papeže, ko je cerkev pisala svojo zgodovino z mučeniško krvjo svojih vrhovnih

svečnikov. To je bilo geslo papežev, ko so na razvalinah rimske države in grško-rimske kulture krotili divjo silo mladih narodov, jim ustvarjali središče nove, idealnejše kulture ter jih vzgajali v plemenitosti in človekoljubnosti. To geslo je vodilo papeže, ko so ustanavljali prva vseučilišča, dajali najuspešnejše nagibe in največdušnejše podpore znanosti in umetnosti ter krščanski Rim izpremenili v najbogatejši umetnostni muzej, kar jih je kdaj videl svet.

Pax christiana! S tem geslom je Benedikt XV. dne 3. septembra 1914 zasedel Petrov prestol. Prve javne besede novoizvoljenega Petrovega naslednika so bile poziv k miru (8. septembra 1914). »Ko smo bili poklicani na prestol prvaka apostolov in smo se s trepetom ozrli na vse s krvjo napojene bojne poljane ter se je v naše srce vlilo gorje mater in vdov in sirot..., takrat smo trdno sklenili, z vsemi močmi neprestano delati na to, da se bojujoči narodi zopet spravijo med seboj.« (Apostolski opomin 28. julija 1915.) Vse narode pozivlje k miru in spravi kot »skupni oče, ki ljubi vse svoje otroke z enako iskrenostjo.« Globoko obžaluje, da narodi brezsrčno uničujejo evropsko kulturo in blagostanje ter da »slavna in cvetoča Evropa samomorilno dirja v propašt, kakor da jo je omamila splošna blaznost.« (Diplomatska nota 1. avgusta 1917.)

Kot zastopnik krščanske duhovne velesile je razdivjano Evropo opominjal, naj ne zaupa samo v moč orožja, ki more premagati telesa, a ne more uničiti duhov (1. nov. 1914) in ne strefi »narodov, ki ne umrjejo, temveč ponižani in zatirani prenašajo le z gnevom naloženi jarem in se pripravljajo na osvečo.« (28. julija 1915.) S čudovitim taktom je ves čas vojske ohranil nepristrano nevtralnost, da so se vsi narodi, Francozi, Nemci in Slovani, z enakim zaupanjem in spoštovanjem obračali k njemu za posredovanje in pomoč, katero je v obilni meri delil vojnim ujetnikom in ranjencem; pospeševal je izmenjavo ujetnikov in jim lajšal usodo.

Zato se je duhovna velesila papeštva po vojski pokazala v taki veličini kakor težko kdaj prej. Narodi so tekmovali, da stopijo v diplomatsko zvezo z Vatikanom ali da obnovijo pretrgane zveze. Vedno bolj uvidevajo potrebo in blagodejni vpliv duhovne velesile rimskega papeštva.

V očetovski skrbi za spravo med narodi je Benedikt XV. po vzoru Leona XIII. s posebno ljubeznijo obrnil svoj pogled na krščanski Vzhod. Kakor je za politično spravo naglašal potrebo mirnega sporazuma in spoštovanja narodnih teženj in pravic, tako je tudi poudarjal, da je treba spoštovati častitljive tradicije, običaje in obrede krščanskega Vzhoda. Katoliški bogoslovni znanosti je naročal, naj se poglobi v duha krščanskega Vzhoda, v vzhodni značaj in v vzhodno pojmovanje (mentalnost), da s tem ustvari osnovo za sporazum in spravo na podlagi

vzajemnega razumevanja in spoštovanja. Njegovo delo za spravo med vzhodno in zapadno cerkvijo je bilo izredno velikodušno in velikopotezno.

Ob grobu Benedikta XV. *Slovani: niso vzhoda.* žalujejo Slovani, ker so v njem izgubili pokrovitelja, ki je bolj kakor kdo drugi na zapadu razumel in cenil slovanske narode. Katoliškim Jugoslovanom je bil pripravljen dati *zabij ga* popolno slovansko bogoslužje in je edini izmed vladarjev dvignil svoj *ka ni dal?* glas za naše teptane brate v Primorju. *odstavil Kerlino, odlogal Rebov in Lany?*

Slovani žalujejo ob rakvi naslednika onega papeža (Hadriana II.), ki je pred dobrimi tisoč leti slovesno sprejel slovanska blagovestnika sv. Cirila in Metoda, blagoslovil slovanske bogoslužne knjige, slovanski jezik dvignil na oltar in s tem dal Slovanom enakopravnost s prvimi kulturnimi narodi. Slovani žalujejo ob grobu naslednika Ivana VIII., ki je slovansko bogoslužje ščitil proti Vihingovim spletkam in proti Svetopolkovi slovanski kratkovidnosti. Slovani žalujejo ob smrti naslednika Leona XIII., ob grobu naslednika Leonove naklonjenosti slovanskemu bogoslužju in njegove ljubezni do slovanskega Vzhoda. Slovani žalujejo, ker dobro vedo, da je bil Benedikt XV. ne samo ustanovitelj, temveč tudi glavni steber rimskega »Vzhodnega inštituta«, ki bo v središču katoliške cerkve pospeševal slovansko znanost, dvigal ugled Slovanov in pripravljaj spravo v duhu sv. Cirila in Metoda.

Ob grobu Benedikta XV. žaluje znanost in umetnost, ki je v zadnjih letih bridko čutila, da »inter arma silent Musae«. Ob njegovem grobu žaluje ves kulturni svet, ker ceni nenadomestljivo kulturno važnost duhovne velesile rimskega papeštva ter spoštuje večne vrednote in nesmrtné ideje, katerih velikodušni glasnik je bil Benedikt XV., veliki svečenik večnega Rima.

Večnaja mu pamjat!

DETINSTVO.

Ivan Brodar.

4.

»Na zrak« smo hodili v Kolarjev drevored. Po predpoldnevih, po prodcu, po solncu. Nihče nas ni poznal, mi nikogar. Bil je dogodek, če je Fefo kdo ogovoril. Zardela je do trepalnic in je mečkala besede...

Zmerom na istem mestu, koprive so preraščale plot, umazana zemlja se je drobila v jarek, nas je ustavil starec zabuhlega obraza in oteklih oči. Višnjev je bil po vsej polti, zlasti ušesa so bila malodane modra. Težko je sopel, sunkoma si je trgal sapo iz pljuč. Opiral se je ob palico in nas je gledal z izbuljenimi očmi, dolgo, brez besede. Nemara je bil prijazen starec. A mi smo strahoma stali okolu njega.

Tenke križaste hlače so bile na robu izcefrane, čeveljna stremena sta molela izpod njih. Potrkal je s palico trikrat na kamen, spodnja ustna se mu je obesila na brado in oči so se zožile v tenke prepoke, ki so skozi nje trepetale oči, vse zasolzene od prijaznosti.

Čemu je tolikanj prijazen z nami, smo se izpraševali z očmi.

Fefa o tem možu ni marala nič slišati. Ogibali smo se mu v napetih lokih, mi z nazaj obrnjenimi glavami, Fefa rdeča do trepalnic.

»Umr! je,« reče Fefa nekoč in stopi iz svoje sobice v kuhinjo. Fefa je imela pri kuhinji sobico, natlačeno z vsakovrstnim pohišjem, spadajočim pol v kuhinjo, pol v sobo. Tam je stala ogromna postelja-miza, ki je nisem videl nikoli odprte. Obešalniki za obleko, skladovnice perila, ki je dišalo po vodi, kovčegi, njena last, polica z molitveniki in svečniki ter škatlami, njena last, mizica s predalom, vsebujočim »njene skrivnosti«, in naposled cvetice na oknu, fuksije, enobarvne in »križane«, kapucinarice, manolije, nageljni in rožmarin. V tej sobici je dišalo po »Fefi«. Njen je bil pravzaprav le prostor med kovčegi in mizico. Tja ni sedal nihče.

»Umr! je?« smo se zavzeli. In Fefa je pripomnila, da ga za nobeno ceno ne gre gledat. Hoditi gledat je bilo pri nas strogo prepovedano. Če je Fefa ob nedeljah po blagoslovu prinesla domov novico, da kdo kod »leži« in da je tak in tak, jo je mama strogo zavrnila. Fefa je imela prijateljico, ki ni govorila o ničemer drugem, kot o

»naparanih«. Stali sta na hodniku in sta pognali korenine. Tudi stol smo jima postavili ven ob takih prilikah.

Že popoldne smo vedeli, da se bo Fefa to noč bala. »Umr! je« in da ga za nobeno ceno ne gre gledat — je moralo nekaj pomeniti. Kadar je bilo Fefo strah, je bila kaj zgovorna. Odvezal se ji je jezik in pripovedovanja, izpraševanja, čebljanja ni bilo kraja. Sedela je na pručici in je snažila čevlje — posoda je bila že pomita — neobičajno dolga. Naša mama je iz sobe klicala: »Spat!«, a Fefa je natezala pripovedko, vedela vedno še kaj novega. Če ni bilo drugače, je povedala pripovedko dvakrat.

Konec je napravila mama. Prišla je po nas. In Fefa je — morala iti spat.

Njena sobica je bila ponoči običajno zaprta, dasi v kuhinji ni spal nihče. Le če smo bili bolni ali če je bilo Fefo strah, so bila vrata odprta.

Fefa je tedaj ostala sama. Vrata je pustila na stežaj odprta.

Tako različni so bili naši občutki od njenih, da smo po tako živahnem večeru kaj težko zaspali. Ne smrt — kaj je smrt? — grofica Genovefa, vitez Ravbar, Črni graben in podobno nam je rojilo po glavi. Tako različni so bili naši občutki od njenih, da smo verjeli mami, ki je trdila, da si Fefa »strahove namišlja«.

Ali o polnoči se je doteknilo moje roke. Vzdramil sem se in sem pri steni pod uro zapazil Fefo. Sedela je na stolu. Oblečena.

»Nič, nič,« mi je prestregla vprašanje, »spi in tiho bodi!«

»Zakaj pa ti ne spiš?«

»Po zobeh me trga in ne morem ležati.« In pripovedovala je o materi, sestrah, bratu, ki jih vse trga po zobeh in ki po cele noči prebde zavoljo zob. Pri tem so ji oči uhajale skozi sobna vrata v kuhinjo, v njeno sobico, širile so se v temi in so svetle stopale iz otlín.

»Preveži se!«

»Ah!« in je primeknila stol k postelji. »Tu bom sedela, saj se bo kmalu zasvitalo.«

D drugega dne smo se ustavili pri plotu, koprive so ga preraščale, umazana zemlja se je drobila v jarek. Fefa nas je zapored pogledala v oči z žarečim veseljem, potisnila je vozek (Rafaelček je za sabo vlačil vozek) in po hreščečem pesku smo šli sproščeni dalje. Sproščeni in po solncu.

5.

Fuksije so bile Fefine. Pa tudi mi smo imeli vsak svojo fuksijo. Fefa je mladiko vsadila v lonček, spomladi je mladika ozelenela in potem smo čakali, kdaj se cvet »razpoči«. Sedeli smo krog lončka, Fefa nam je branila, da se dotaknemo popka s prsti.

Stale pa so fuksije, dvanajst do dvajset jih je bilo, v lončkih razne velikosti in oblike na golih tleh za hodnikom. Zemlja je bila tam z mahom porasla. Fefa jim je zalivala, ves prosti čas je »potrtila« pri fuksijah. Posebno dvobarvne fuksije, rdeče z modrim srcem, in bele fuksije so ji bile pri srcu. »Njenih« fuksij pa je bilo vzlic temu komaj pet do deset. To so bile velike stare fuksije ali rastline, pri katerih so se pojavljale nove barve cvetov. Druge so bile »naše«. Rafaelčkove niso nikoli rastle. Osušene so tičale mladike v prsti, rjave in trde. Če si jih izpulil, ni bilo korenin na njih.

S fuksijami je Fefa hodila spat. Bolne rastline in take, ki so bile iz kakršnegakoli razloga »občutljive«, je prenesla na okno svoje sobice in tam so gledale skozi šipo na hodnik. Mnogokatera je bila prevezana z belo capico, prevoj ovoščen, z lesenimi stebriči podprta vsaka. Fefino okno odpirati je bila velika umetnost. Še mama tega ni storila rada. Če se je kdo napraval, da odpre okno, je Fefa pribežala iz kuhinje...

»Vihar je podrl fuksije!« je zavpilo v veži, Fefi je padel krožnik iz rok in se je ubil. In že je bila pod hodnikom. Strašno opustošenje se je nudilo očem. Fuksije so ležale križem, črna prst iz lončkov razsuta po tleh. In rane, rane!

Pred temi »ranami« smo potem stali v kuhinji, Fefa z nagrbančeno brado, mi radovedni. Včasi so se Fefi koj usule solze. Stalno pa na večer istega dne.

Če je vihar kaj polomil, je bila Fefa neutolažna. Capice, vosek, klinček! In začelo se je ovijanje, prevezavanje, voščenje, podpiranje, prva pomoč v nesreči.

Fefa je bila mnenja, da se prime vsaka rana, če jo »svežo« stisneš in prevežeš. O tem ni, da bi se prerekal. Kakor sveto pismo in življenje svetnikov, »Sv. Genovefa« ali »Orožnik in tat«. Bila ji je pa tudi edina tolažba.

Če se potem vendar ni vse »prijelo«, smo bili krivi mi, smo bili »že prepozni«.

Ko je bilo vse opravljeno — ne povrh, temveč kakor biti mora, zdaj ni vedno — je Fefa pobrala čepinje krožnika, ki ga je ubila, in jih je tiho nesla v klet. Tam je stal zaboj; vanj jih je vrgla.

Večerjo je kuhala z rufo, potegnjeno globoko na obraz. Od strani ji nismo mogli videti v lice. »Že joče,« smo rekli in smo sporočili mami.

Večerjala ni.

Ko je pomila posodo in je sedla na pručico, da očedi čevlje, je prvikrat potegnila robec iz žepa. Brisala si je oči vsakih pet minut.

Mislim, da je jokala globoko v noč, tiho in vroče.

6.

Budilka me je zbudila ob štirih zjutraj. Sredi zime. Namerjala sva z očetom na vlak. Tisto jutro je bilo sploh usodno. Že teden dni smo vedeli, da bo Fefa to jutro »šla«.

Tri leta je odpovedovala službo, tožila o bolezni, o nezadovoljnosti pri nas, a izstopila ni. »Preslabotna je za vrh,« je rekla mama. »Naj gre, če hoče,« je potrdil oče. Oba sta rekla to zelo resno.

In vendar sem bil Fefinemu odhodu kriv jaz. Sam sem to predobro vedel. A tudi mami in očetu se je poznalo, da o moji krivdi vesta, le da se je nočeta dotekniti.

Čutil sem, da ju imam na svoji strani. Manica in Rafaelček sta bila nepristranska. Če bi se bila morala odločiti tudi ona, bi bila potegnila z menoj — proti Fefi. To je vedela Fefa, to smo vedeli vsi. Zrasli smo ji bili čez glavo. Njeni ukazi niso več učinkovali. Odkod jemlje pravico, da stoji nad nami kot kakšna mama?

Štirinajst dni pred odhodom me je dala po Manici, ki ji je bila primeroma še najzvestejša pripadnica, poklicati v perilnico. Tam mi je očitala napuh in prevzetnost in me je sploh pošteno oštela. Zdelo se mi je, da je namerjala nekaj drugega. Bil je ultimat. Bil je poslednji poizkus, omečiti mi srce.

Trd in strm sem stal pred njo. Še laskalo mi je, »da je ne razumem«.

Obrnila se je, sklonila nad čeber, povita v dvajset rut. Trgalo jo je po zobeh in vrhutega je bil v perilnici mraz.

Gori so me pričakovali obrazi, ki sem ž njih brez težave bral, da je dobro tako in »da naj gre, če hoče«. Nemara so naju bili čuli.

Tiste dni potem je Fefa občevala zgolj še z Manico. Ona ji je pomagala v kuhinji, ona je prenašala pošto, ona je posredovala med Fefo in nami. Pa tudi ta nevarni posel je vršila nepristranski.

Očito se je znašal nad njo le Rafaelček. Mogoče se mu je bila zamerila še nedavno.

Še nečesa ne smem prezreti. Za njene demisije, ki je trajala, kakor sem že rekel, tri leta, je mama poizkusila z malo deklo. Šestnajstletno dekle z malenkostno mezdo naj bi bilo Fefi v pomoč, zlasti na vrtu. »Če ne moreš, pa v kuhinji bodi! Zunaj bove že medve opravile,« je rekla mama. A Fefa »male« ni marala. Še spregovorila ni ž njo. Tako grdo jo je gledala in tako se je »držala« ves čas, da je »mala« odšla po nekaj tednih. In »stara« je bila zopet sama.

To jutro pa je bila resnica. Veliki kovčeg in ročni kovčeg sta stala pripravljena v kuhinji. Vrata njene sobe so bila odprta, ko sem skozi kuhinjo stopil v vežo po plašč. V vežo je stopil tudi oče iz spalnice, oblečen, s palico v roki. Že je potisnil ključ v vežna vrata, da jih odklene, ko se ozre in — »Ali si se od Fefe poslovil?«

»Ne,« mu odgovorim ne preglasno. Zakaj vrata v kuhinjo so bila odprta. In Fefa se je v svoji sobici že napravljal.

»Poslovi se od nje,« veli oče in počaka.

Stopim tedaj v kuhinjo nazaj, Fefa mi pride do svojih vrat nasproti. Bila je še v spodnjem krilu in razoglava.

»Zbogom!«

»Zbogom!«

Stisnila sva si roke in jaz sem se okrenil.

Naj tu pripomnim, da sem se dvajset let pozneje nekoč nenadno domislil tega slovesa. Vozil sem se ponoči med Karlovcem in Budimom mestom v vlaku, ki je bil natlačen s tujci. Na spanje nisem smel niti misliti. Meni nasproti sta sedeli ženski, ena preprosta, zavaljena, očitno kuharica, druga tenka in gosposka. Kuharica je pripovedovala z začudenim nosom in solzami v očeh, ki si jih je otirala z rokavom:

»In ko sem šla in sem stopila pred gospoda: Tako, zdaj grem, zdravi, nič ne zamerite, pa hvala za plačilo — ali mislite, da mi je kaj rekel? ‚Zbogom!‘ je rekel in nič več. Štiri in dvajset let sem služila v njegovi hiši, tri sinove je imel, vse sem jih pestovala. Zdaj so gospodje, doktorji, odvetniki in me ne poznajo. Jaz pa vem, ko so bili še tako —! Eden je pogrkaval, drugi jecljal, tretji — še vse nekaj drugega! Vse sem pretrpela, samo da so rasli in je kaj prida iz njih. Štiri in dvajset let sem bila ž njimi med istimi stenami, jedla isto jed, praznovala isti Božič, isto Veliko noč — vse proč. Brez sledu je minilo. Najlepša leta sem preživela tam, svojo mladost...«

Pri teh besedah je kuharica jela tako ihteti, da je nisem razumel več.

Domislil sem se Fefe in sem vedel, od česa se je poslavljal, ko mi je stisnila roko in je rekla: »Zbogom!«

Bila je pri nas od sedemnajstega do dvaintridesetega leta. Najlepša leta nepovratljiva, mladost, ljubezen, moč...

Zbogom, zbogom...

Ko sva se zvečer z očetom vrnila, naju je mama pri kuhinjskih vratih sprejela nemilostno.

»Poselske knjižice ni!«

»V omari, med knjigami.«

»In ključ?«

Oče je segel v telovnik.

»Odslavlaj posla brez poselske knjižice —!« in je vzela ključ in ga je potisnila v ključavnico. A poselske knjige ni vzela iz omare.

V kuhinji je Fefa pripravljala sirove cmoke in se je na vso moč požurila, ko sva stopila mimo nje v obednico.

»Zopet smo zamudili priliko,« je godrnjala mama po večerji.

Veliki kovčeg in ročni kovčeg sta še stala pripravljena v kuhinji. A drugo jutro je bilo zopet vse na svojem mestu. In Fefa je — ostala.

KRONIKA TRENTE

ALIAS TRENTARSKEGA ŠTUDENTA II. DEL.

Joža Lovrenčič.

Drugo poglavje.

Kako je moral certus de Gibellino bežati iz Tolmina, ker je ubil župnika g. Tomaža Skočirja, in kako pribeži v Bovec, kjer se spusti z Gregorjem v kupčijo.

ZGODILO se je tiste dni tam doli na Tolminskem,
da zvrhana je bila grehov mera,
ki jih je doprinesel bil certus Giovanni Gibellino,
in oglasil se je parochus loci Thoma Skočir, ki vera
in nauk njen bila sta nad vse mu sveta, ino
s parabolo prijel je razuzdanca o kamenu mlinskem.

Je Gibellino vzrastel in se nad pobožnim možem,
ki ga — sicut Ecclesia poscit — je svaril in nauk mu dal,
predrzo in vnebovpijoče maščeval:
horribile auditu — duhovnika zaklal je z nožem!

Ko dobrega gospoda smo Tomaža pokopali,
odkraja vsi za njim jokali so in žalovali
in sam sem videl, kakó so ljudje s pestmi grozili
in vpili: »Gibellina bomo ubili!«
Pa sem jih miril, ko sem mimo hodil:
»Gospodovo je maščevanje, On bo sodil!...«

Še isti dan de Gibellino je slovó Tolminu dal
in — pro nefas! — v Bovec naš je pribežál.
Je v Bovcu zvedel koj za redko čudo,
kakó Gregorju škrať odkril je rudo,
in radoveden in nič manj poglaven
Gregorja je obiskal in začel,
ko da na niti vse besede bi imel:

»Čez noč, Gregor, postal si znan in slaven,
še Gibellino jaz doznal sem záte,
odkar te škrať obdaril je in ti bogate
odkril je rudnike. Poslušaj in prevdari,
— ne misli, da te vlečem, Bog obvarji! —
ponujam se, Gregor, ti v zvezo
in preden leto se obrne, lila bova že železo!«

In še govóril Gibellino je zvito po svoje
in je Gregorju razodel pogoje.
Pomislil Gregor je, li ne bi se opekel,
če tujcu bi zaupal kraj bogastva in zlató,
a ko sprevidel je, da s svojo bi glavó
ne prišel daleč, pa je Gibellinu rekel:

»Prav je, gospod, da ste prišli!
Zaupam vam, uredite vse potrebno vi!
Samo, da bolj veljala bo beseda,
koj stopim še po dva soseda,
ki bosta priči, kaj sva se doménila
in kakšno sva pogodbo sklénila!«

»Držalo bo brez prič, saj sva možá,
beseda najina tako veljá!«
je Gibellino vžaljen menil,
a Kumar ni poslušal, kot bi trenil
izginil je in čez trenutek ž njim soseda sta prišla,
pogodbo sta poslušala in pisano podkrižala.

Ko Gibellino se prijazno poslovil je in odšel,
jezil se je in je po svoje klel:
»Prokleti kmet, da ni med štirimi očmi
zaupati hotel, ko nit bi ga vrtel in vill!
Sicer izgubljenega še doslej nič ni —
Bogá, Gregor, boš hvalil, če drobtine boš dobil!«

Soseda pa sta Kumarja oštela
— moža sta dobro sklepal in prav imela —:
»Na pravega, Gregor, naletel si hudirja!
Če za besedo ubil je župnika Skočirja,
bo tebe za zlato in rudnike vse prej —
Previden bodi, na nogé mu in na prste glej!«

Tako soseda sta opomnila ga, lahko noč voščila,
a Kumar mislil je: »Zavidata mi srečo
— poznam Bovčane — in bi rada napolnila
s pomočjo mojo prazno vrečo!«
In roke mel je in se je smehljajal:
»Prav si, Gregor, napravil, prav!« —

ROMARSKA CERKEV.

Anton Vodnik.

Med svečanim vihtenjem kadilnic,
med bledo procesijo sveč spokornih
v rokàh, ki so nosile jih nepremično,
je stopil duhovnik kot kralj pred oltar.

V zlatem ornatu, ki se je svetil v mraku
kot daljno okno palače, ki v njej se sprehajajo
angeli v oblačilih žareče razbeljenih,
je bil divjemirna, grozna prikazen
iz krajev molka in čudnega gledanja.

Mračne stene so bile stražarke za našo bojazen,
ki nam zvezála roké je z glasovi orgel,
srdito bučečih kot trume oboroženih vojščakov,
razvrščajočih se krog svojega kralja
v pozdrav, ki bo razmájal zêmljo v tečajih.

Hreščale kosti so nam v težkih oklepih,
kadilo in naraščajoče romarske pesmi
so s svojo čudno ljubezensko blodnostjo
dušile nam krike hlastajoče pohotnosti
po vedno močnejšem vinu iz krvavih vrčev
bledih angelov strežajev.

Med tréskanjem orgel, viharja na gori Sion,
z nadčloveško močjo smo naenkrat vpili:
Pelji nas, pelji nas, kralj, na veličastni pohod!
Dvignil oltar se je s svojo monštranco,
zvonovi rjovel kot divje zveri ob požaru,
do stropa vihtenje kadilnic je švigalo —
in odšli smo v spremstvu neštevilnih nosilnic
z vojvodi in vojskovodji
pod oboke vesoljne zêmlje
mimo samih cerkvâ,
iz katerih so nove, zmagoslavne se trume izlivale
v naših korakov orjaško bučanje.

Ustávilí smo se v dolini Jozafat.

AVE MARIA.

Anton Vodnik.

O, kako me boli to zvonjenje!
 O, kako je naša zemlja čudno žalostna ...
 O, nebo, ali nikoli ne bo poljubilo
 nas tvoje sinjine Marijino cvetje?
 Večer za večerom te prosijo naši zvonovi,
 večer za večerom te išče žalostno petje:
 Ave Maria ... Ave Maria!

Na tisoče bledih bratov in sester
 sklepa ta čas svoja srca v rokah kakor sveče
 starke ob krstah, sklonjene, kakor da iščejo,
 vedno pripravljene, da mrtve obiščejo ...
 Njihovi dnevi so halja, ki prepereva
 in vedno močnejše veje v veter zadnjega dneva ...

Ali so deklice — nikdo ne pozna jim imena.
 O, biti mora alabastrova posoda njihovo ime,
 kakršna bila je prvi dan! ...
 (Vanjo je vrezano Tvoje srcé.)
 Dlani so njihove zaprte čaše,
 iz katerih niso še pile žejne ustnice naše ...
 V duši nosijo skrivnost prelepo,
 ki jo smehljaj jim zakriva kakor koprena ...
 Nikoli je ne odgrnejo tujim očem,
 ker plamen v svetilkah devic je sam in nem ...
 Njihovi dnevi zagrnjeni so kakor okna,
 za katerimi molijo, darujejo Materi cvetja ...

Pa če kdaj do dna izsrkal bodem roso
 iz alabastrove posode,
 vso dišavo sladkega imena —
 tih romar bo vstal sredi gneče
 kot da iz pepela bi dvignil sijaj se plamena:
 Pevajmo, deca, pevajmo ... Ave Maria!

Večer za večerom k Tebi ihti
 (kakor svetiljka, ki dogoreva ji olje)
 iz črne globeli trpeči zvon:
 Ave Maria ... Ave Maria!

Ah spusti, ah spusti tančico iz svojih dlani,
da nas ogrel bo Tvoj beli smehljaj,
da bomo drevo sredi Tvojega vrta ...
in ob vodi pomladni bomo cveteli ...
O daj, o Marija, o daj!

BRATJE IN SESTRE IZ DALJNE DEŽELE.

(Tam ljudje so čudno tihi in pobožni.)

Anton Vodnik.

I.

Kadar večerna zarja
sladkó - bolestno zaihti nad gaji,
ne zaprejo oken, ne prižgejo luči ...

Ko molčijo kakor od tesnobe,
skrivnostno lepe so njih tihe sobe.

Samé se jim iztezajo roke proseče,
kakor da ne morejo prenesti vse te silne sreče ...

Naenkrat vse še bolj so sanje zadehtele:
deklice za filnikom so sklenile rôle bele ...

Vsaka črta je na njih neskončno nežen glas -
o, kakor da ponujajo dehteče cvetje svojih las ...

Še starci, ki brade so jim sto let stare,
ne nehajo drhteč potapljati se v čare ...

In če vprašaš dete,
kaj v daljno luč bledó strmi,
dejalo bo: večer zveni ...

II.

In če sredi dneva v sanjah vzdihneš: mesečina
in te čuje deklica gredé,
iz belih rok ji padla bo cvetlica,
takó ji burno zadrhti srcé.

Obstala bo in v lepem snu
 bo rôke dvignila kot svečenica ...
 A ti boš sanjal dolgo, dolgo,
 kako iz belih rok
 ji padla je cvetlica ...

KOLONOVO GROZDJE.

France Bevk.

Kolon Prinčič je stal pred nizko, v brdu stoječo hišo, raztegnil roke v jutranjem solncu, ki je lilo čez vsa pobočja obsolnčnih gričev in teklo v valovih v dolino, na furlansko ravnino preko murvnih in trsnih nasadov, preko belih cest z visokimi drevesi ob stranéh, do one črte, ki je svetla kot kovina in ji pravijo morje.

Prinčič je bil visok, lepo vzrastel, njegove roke so bile dolge, dlani in prsti od dela razpokani. Na rjavem obrazu so bile gube, podobne olupku posušenega jabolka, brki in lasje so polsivi štrleli iz glave. Majhne oči so sijale izpod čela v polzvijačni nezaupnosti, da nikoli ne veš, kaj je v njih; v licih je večna črta smeha, ki se vname, kakor hitro te spozna, da si mu prijatelj, in te pelje v klet.

Hiša ni bila njegova, niti svet ni bil njegov. Vsi gospodarji v okolici, ki niso bili gospodarji, niso imeli skupaj za seženj zemlje, ne za ped lastne strehe nad glavo, če se ni pokril s plaščem, ako ga je imel s črno bedo odkupljenega. Bili so najemniki; veleposestnik ali grof je plačeval davke, popravljaj hiše (v resnici jih ni popravljaj), izboljševal zemljišče (v resnici ga ni izboljševal), podložnik je moral kopati zemljo rumenico od jutra do večera za meter globoko, moral je voziti gnoj, saditi, okopavati, škropiti ... skrbeti noč in dan, da mu niso odnesli tatovi, kar je pridelal; zato pa je imel pisano pravico, da je smel oddati polovico od pridelkov grofu ali veleposestniku, grozdja ali vina, kakor je bilo dogovorjeno.

In vendar nisi videl teh ljudi mračnih, pred svetom nikoli. Naraya jih je obdarila s solnčnim veseljem, žalost je bila prikrita v najtišji kofček srca in noči. Ob nedeljah so ljubili ples in vino, pesem in celo cerkvene procesije, ki so bile radostne radi petja in radi bander. Ženske so bile sijajne.

Pozimi so šli na ceste in kjerkoli si čul kladivo, ki je pelo ob kamen, je bil zraven eden izmed njih. Poletje jih je zopet privabilo, ko je vse pelo po gričih okoli. Pol svojega truda je odstopil, da je smel živeti na teh pobočjih, da je ob nedeljah zaplesal na podu in popil čašo vina ob pesmi.

Le v mračnih urah, ko se je dvignil v globočino potlačeni človek kot Janez Krstnik iz vodnjaka in oznanil človeško misel, je tu pa tam stisnila pest vso grenko jezo v svojo dlan. Takrat se je zbrala vrsta gospodarjev in šla pred grofa in k oblasti, čez čas se je vrnila vrsta z upognjenimi glavami; zaplesali so in popili kozarec vina: Janez Krstnik se je zopet pogreznil v mračno globino. Kolon je bil zadovoljen s svojim pol in pol.

* * *

Ko je bila nastala vojna, je moral pustiti Prinčič sode v hramu in pridelek na njivi. Hodil je s stoterimi drugimi, bičal se je s stoterimi drugimi in od prislužka ni dal polovice veleposestniku, ker ni vedel zanj.

Po tistih dneh, ko je vse hudo prenehalo in se je pokazalo beraštvo izza vojnega šlema, se je vrnil Prinčič domov. Bilo je jutro, ko je prišel do koče. Groza ga je bilo od tihoše med razvalinami, kjer si lahko brez sramu pogledal vsaki hiši naravnost pred ognjišče, ki ne bo ogrelo nikoli več nikogar.

S pospešenimi koraki je dohitel nekoga. Bil je Gravnar, znanec njegov, temen človek, rojen agitator.

»Kam greš tak kot si?«

Prinčič je videl, da je raztrgan, obrastel, truden, bolj podoben beraču kot komu drugemu. Odgovoril mu je: »Domov grem.« Objel bi ga bil, prvega domačega človeka, ki ga zopet sreča na domači zemlji.

»Ali boš garal ,onemu'?«

,Oni' je bil veleposestnik, ki ga ni nihče imenoval po njegovem italijanskem imenu. Vendar je javno zabavljaj malokdo. Tudi Prinčič je molčal. Nazadnje je Gravnar pristavil s pljunkom: »Fej! To suženjstvo!«

Prinčič ni mislil na suženjstvo, mislil je na dom. Dejal je: »Zemlja je le domača. Naše je vse. Kam naj grem?«

»Kaj je naše? Tisto naše je veleposestnikovo. Kaj si tiščal oko in uho, ko si bil po svetu? Komu si dal polovico od vsega? A? Kdaj je prišel grof in dejal: Pol solza in znoja daj meni, pol žuljev tudi ne pozabi odšteti! A?«

Gravnar je govoril glasno, zadnje besede je skoraj kričal. Bil je jezen.

Prinčič je molčal dolgo. Nazadnje je izjecljal v tempu počasnega koraka: »Ampak, kaj naj storim?«

Tega tudi Gravnar ni vedel. Tega ni mogel vedeti ta hip nihče, ker nihče ni mislil na to, ne na svoje pravice, po istem zakonu, po katerem izgine sovraštvo do tistega, ki se utaplja.

Ko je zagledal Prinčič svojo hišo, je mislil samo eno: zgraditi in popraviti vsa ta zijajoča okna in razpoke v zidu. Ko ni spoznal svojega vinograda in je videl eno samo trto, visečo v skrajnem kotu na latah, se mu je storilo, kot da mu je nekdo vpihnili štirideset let njegovega truda. Sedel je truden na tla, naslonil glavo na trto... in nikomur ne pove, kaj se je potem zgodilo.

* * *

Tedaj je jokal prvič v svojem življenju — vsaj on se ni spominjal. Tista trta mu je prva rodila. Imel jo je za najdragocenejšo izmed vseh trt. Plod njegovih štiridesetih let. Kot da je vsaka jagoda biser, jo je ogledoval. Vsak grozd je objemal njegov pogled z brezmejno ljubeznijo. Podprl jo je, okopal, pognojil ji je, privezal njene mladike.

Dobila je ime »naša trta«. S ponosom so vsi izgovarjali to ime. Ko je prihajal domov, je imel navado reči svoji ženi: »Pri naši trti sem bil. Naša trta bo kmalu vzzorela.«

In ko je postalo grozdje rumeno, skoraj prozorno, sladko kot med, ga je pokusil. »Naša trta se je obnesla,« je dejal.

* * *

Ko je tisto jutro stal pred »svojo« v trudu popravljeno hišo in raztegnil roke v žarečem solncu, da jim vlije življenja, je sklenil: »Našo trto bom obral. Edino, kar imamo...«

Zamižal je in zopet odprl oči. Ko je pogledal po cesti, je videl prihajati nekoga. Stisnil je zenice, da bi bolje videl. Postava je bila krepka, zibala se je, palica v desnici je opletala.

Čez par minut je stal veleposestnik pred njim. Velik, zaripljen v obraz, zasopel in poten, s tistim nasmehom na širokih mesnatih ustnicah in s skritimi očmi. Nekaj tujega je bilo na njem.

Podprl se je s palico za hrbtom in počakal, da se oddahne, kot da hodi beseda par sto korakov za njim. Ko ga je ujela duša, je dejal:

»Hišo ste popravili? ... No, dobro; dobro...«

»Da ne pada dež na nas,« je dejal Prinčič in se postavil pokonci. »Če bo kaj odškodnine, bomo pa poračunali.«

»Ne bo pozabljeno, ne bo pozabljeno. In grozdje? Kaj bo z grozdom? In trta?«

»Kot sem že povedal: ena sama je ostala. Od vsega truda ena sama trta.«

»In meni? Kaj je ostalo meni? No, in?«

»Trideset kilogramov grozda, recimo; gotovo ne več. Za parkrat v usta. To se ne izplača deliti. Menil sem, da potrgam danes.«

Prinčič je stal pred njim kot da stoji pred sodnikom, od katerega radi Boga zahteva milosti za greh, ki ga ni naredil.

V obrazu, v rdečem in sitem obrazu, se je zganilo kot da je pod zaripljo kožo skrita tiha kača. Počasi je dejal veleposestnik:

»Deliti bi morala kot vedno... to bi bilo po pravici... kot je domenjeno...«

»To malenkost,« je zatrepetal Prinčičev glas. Zavedel se je, zravnal in dejal odločneje: »Tega ni kaj deliti.«

»Saj pravim,« je povzel glas, ki je prihajal skozi rdeče ustnice, zožene v trombo, »saj pravim. Deliti bi morala, pa kaj bi delila, ko ni kaj. Ti si pridelal krompirja in zelja in še tega in onega nekaj. Poberi grozdje in prinesi mi vsega na dom.«

Prinčič ni dejal ničesar. Tisti hip je stopilo nekaj vanj, da je sklenil, da mu ponese tudi krompirja in zelja, če to poželi njegova duša. Pogledal ga je v dno oči. Ta je čutil pogled in sram ga je bilo. Skoraj beraško je zvenel njegov glas.

»Tri hčere šolam in sin bo zdravnik. To ni šala. Pozidal bom poleg tega hlev... Tude mene je hudo zadelo...«

»Dobro,« je dejal Prinčič mrzlo in pomislil še mrzleje: »Tri hčere in sina? Moj sin bo kolon in bo tebi služil, hči pa pojde lahko v Trst ali v Aleksandrijo...«

Ko je veleposestnik odšel, je ostal Prinčič na mestu in gledal za njim. Zdelo se mu je, da gre kot berač, od sramu ves sključen, in išče palanke na belih, od koles razdrapanih fleh.

V Prinčiču se je dvignilo nekaj kot stolp, obraz mu je zažarel kot od obilice popitega vina: »Pes! Dijavka! Blaťo bi pojedel izpod sebe in izpod nas, svinja! Hišo sem ti popravil, zemljo sem ti prekopal, v njivi skrita granata mi je sina ubila. Kje si bil tedaj, prasec, da bi mi vsaj tolažbe dal? Za tvoj pikoliť, ki ga boš dajal, petolizec, gavrantom, sem se zjokal in znojil trto. Posekal jo bom, da je ne boš zrl ne ti in ne jaz...«

Umolknil je. Sedel je za hip in podprl glavo. Nato se je dvignil in poklical:

»Reza!«

»Kaj je?«

»Vzemi jerbas in oberi našo trto. Ne pokusi ga. Do zadnje jagode mi ga prinesi.«

Ko je stalo opoldne grozdje na klopi pred hišo, je dejal:

»Reza!«

»Kaj želite?«

»Nesi jerbas z grozdom k veleposestniku. Če ti bodo ponujali vina ali kruha, ne vzemi. Če bodo rekli, da je grozdja premalo, reci, da ga ni več, če bodo opomnili, da ga je preveč, reci, da ga je malo.«

»Da.«

Ko se je dekle vrnilo s praznim jerbasom, je imelo desnico ovito v predpasnik.

»Ali si nesla?«

»Sem.«

»Kaj so dejali?«

»Nič.«

»Kaj ti je?«

»Pes se je zagnal vame. Ko sem se branila, me je vgriznil v roko.«

Prinčič je dvignil roko, da bi jo spustil s silo na mizo, a mu je obstala v zraku. Počasi jo je položil na čelo, nato je siknil pritajeno skozi zobe dvakrat zaporedoma: »Pes! Pes!«

Stopil je k oknu. Čez vsa brda do Gorice in čez so sijale bele hiše, sami vinogradi, sami vrtovi. Kdo ve, kaj je za listimi okni?

* * *

Bog ve, da bi ne bil tega napisal, če bi se bilo zgodilo ob času tolminskega punta kdaj, ker pa se je zgodilo leta 1919., me je zagrizlo v dušo.

OKVIR BREZ SLIKE.

one
(Posvečeno petnajstletnemu spominu Gregorčičeve smrti.)

Ivan Pregelj.

Zdrava, zemlja Žibertovega Balanta, zemlja Ribičevega Franceta, zemlja Ovsenkovega Matije in Matije Kračmanovega! Zdrava, zibel Japljeva in Voglarjeva, Linhartova in Potočnikova, Mandeljčeva in Cegnarjeva! Zemlja Trdinova in Nemcigrenova in Tavčarjeva, Jenkova in Medvedova, zdrava! Zdrava, ki si mi dala Finžgarja prijatelja in prijatelja Tona Breznika, ki sta mi odkrila, da je ni pesmi nad besedo slovensko, ne učenosti nad gorenjsko modrost. Zdravo, zdravje še po Knoblu, ki je Kranj osral, in še po očetu Trsteniškem, Bog mu grehe odpusti, in še po formulariju iz Repenj, ki je novele vredna snov. Zdrava, zemlja v trikotu božjega očesa med mejniki nebeškega ključarja nad Begunjami, Pred dvorom, v Komendi Glavarjevi in Voglarjevem Naklem! Zdravje, da ga piješ, lepota, da bi jo zapel! Selo, pristava, polje, kozolcev beg, mejica ob poti. Trače, jablane cvet in tepke in slive. Ulinjak. Sladka zatohlost bezga, slajša bridkost rožmarina. Polje, polje, polje. Škrjanci z meglami iz leh, postovka v

shv. dr. kaslovič se nadaljuje

ozare. Breze. Resje in borovničevje. Boršt in gmajna in preseka. Les, les, les. Izza borov kadečih se rdeč gleda podružniški stolp. Pašniki. Čez nje stezà in rosa, rosa, rosa. V jelše povita šumi voda na mlin. Klic petelinov v poldan, šum zarje v cretju zvečer. Vonj satovjâ in mošta in sočne svinine: zdravje, zdravje, zdravje. Cesta, belega platna pas, lovača lačna tujine; znamenje božje kraj njiv, k nebu za žegen klicar. Pa še pesem zemljé, pa še duša poljá, spev farâ in cerkvâ: zvonovi, zvonovi, zvonovi...

... Ogigija! ... Nekje blizu pa je svet, razrit kakor duša morilčeva in ubog kakor Kajnova pot... O, Itaka! ...

Zvonovi. Sredi Vevodnega boršta na Štepanje ob treh zvečer je posluhnil popotni in ni mogel verjeti, da je toliko bogastvo glasov. Dosihmal je pel v njegove sanje en sam glas, ubiti zvon svetega Mavra na Mostu ob Soči. Popotni je videl: glej, duša zemlje Ogigije! Spregovorila je. In je ugibal in bral kakor iz bukev:

»To sta sveti Jožef na Hujah in sveti Tomaž na Britofu. Kaj hoče rupenska Majda Majdi na Okroglem? Sveti Miklavž v Strahinju je zavriskal za stavo z dupljanskim Vidom Zaborščanom svetemu Andreju v Goričah in svetemu Dominiku v Tenetišah. Iz Gorič je pozvalo k svetemu Martinu v Trsteniku. Sveti Lovrenc na višavi je pozdravil svetega Miklavža nad Mačem. Slišal je sveti Jakob čemšeniški in Štepanja gora je odjeknila. Počasi, gobarjev patron, hotemaški sveti Urh, glasneje, sveti Srditi na Lužah! Kaj prisluškuje sveti Miha v Olševku? Ali je zavabilo od matere Marije v Cerkljah, ali je zapelo od matere Marije v Velesovem? Sveta Simon in Juda, Vogljančana, sta utonila v gmajnah, sveti Jurij se je opotekel k sosedom v Kranju, svetemu Boštjanu in Kancijanu z družino. Apostol ajdov v Mavčičah je prebrodil Savo, sveti Martin ga je slišal čez polje in šel dramit sveto Uršulo v Bitnjah in svetega Jošta na gori. Stražiški sveti Jernej je zastonj zaklical Marjetici. Davno je vstala z gore in šla po Savi drugam...«

Na Itaki pa poje vsak zvon zase in sam in poje eden kakor vsi in je zvon svetega Mavra na Mostu...

... Lepa Kalipso je stopila k božanskemu Odiseju in mu roke ovila krog vratu in prosila: »Ostanil!« Veliki trpin je odvrnil: »Daj gnezdo pfici, kjer se je izlegla!« Kalipso je ljubila: »Kraljuj Ogigiji!« Odisej je odvrnil: »Vsaj dim naj vidim, ki je vstal raz streho očetno!« Kalipso je rotila: »Ljubim te! Nesmrtnost ti dam!« Odisej je odvrnil: »Itako mi daj!...«

Zdrava, zemlja Ogigija! Saj nisem nehvaležen, saj sem le bolan. Ubiti glas svetega Mavra na Mostu sem slišal iz dalj. Prevpil je bogato pesem zvonov v trikotnem božjem očesu, preklel je blagoslov svetih grobov v Kranju...

Enega pevca je rodila. Kje spi? Itaka, nesrečna Itaka!

OTROK GLADU.

Andrè Čebokli.

Pri oknu, dišečem po zelenju in cvetju, sedi sama in izstradana. Ob trenutkih je njena misel daljna ... da ji prebledi telo in oledenijo oči. Ta tajnotiha misel hodi na božjo pot k črnim razvalinam svetogorske Kraljice, žalostne Matere goriških žená — na krvavo križpotje ukradenega ji moža, ki leži v železnem, od dežele do dežele dolgem grobu živih z razdvojeno dušo: s pogledom nazaj v življenje čuva ženo, ž njo otroka — — s pogledom naprej se pripravlja na smrt — —.

A vrača se vsakikrat bolj trudna — — in ostaja ji le suho upanje brez tolažbe.

Mimo okna pripoje ptiček in ji vzvalovi s svojim spevom mlado kri. Dvoje črnih oči hiti za njim skozi drevje in grmovje. Od ondod se z velikimi očmi ogledne — kakor bi ga bilo sram — potem ponudi z zlatim kljunčkom črva svoji ptički, ki med vejicami gnezdi ... pomisli nekaj — obrne oči, kakor bi pogledal vase — — in ji zapoje pesem pesmi brez besed —: besede pa se slišijo v nekem drugem svetu — — razumejo jih samo matere in njihovi še nerojeni otroci — —.

Mlada mati vzdihne in toži:

»Gnezdím ... gnezdím ... njega pa ni, da bi mi pel — —!«

In ko se vrne njena daljna misel z žalostne poti in ji spet ostane samo suho upanje brez tolažbe, vsa zapuščena in bedna prosi:

»Ti mi, ptiček, poj — — jaz pa bom gnezdila, gnezdila ...«

Dobri ptiček se je usmili, prileti pred okno in ji poje:

»Pojdi, greva v otroški raj!«

Mati: »Kod je pot?«

Ptiček: »Iz te doline — črez višine — v globočine — —«

Mati: »Ah, kako je polna zmoť — —!«

Ptiček: »Ali konec je sij resnice.«

Mlada mati vztrepeta in zaihti: mogočno materino oko vidi pod seboj polumračno dolino, polno pohabljenih in do kosti izstradanih otrok, ki se živé samo od suhe trave in čiste vode — — kakor bi ne smeli niť črvov jesti, ki so se pred njimi zakotili globoko pod zemljo — —. V smrtni bolečini se ji skrči slabotno telo. Zaječi — — kakor še ni do danes jeknilo s te žalostne zemlje v večnomolčeče nebo. In vpraša z zatajenim krikom, ki se ji iskri v solznih očeh:

»Ptiček, kaj mi poješ?!«

Ptiček: »Pesem o novem človeku.«

Mati: »O, kako je strašna!«

Ptiček: »Pa lepa.«

Mati: »Ali to ne bo več podoba človeka — — !«

Ptiček: »Niti živali — — še manj drevesa. Drevo ima dobro, bogato mater. Zemljo. Ono ni lačno. Raste, zeleni in cvete: polno je mesa in krvi — — vsako leto ima čisto novo obleko — — obraz mu cvete belo in rdeče — — in rodi lep in zdrav sad — —.«

Mlada mati: »O — jaz pa tako nesrečna! Blagor materam, ki so bile nekdanj site belega kruha in mleka in so že porodile, po ukazu božje volje — —. Jaz stradam še črnega kruha, ne poznam več čistega mleka — nimam okusa več. Ostalo mi je to eno bogastvo: solnce in zrak. Vsako jutro vdihavam vase vzduh, dehteč po zelenju in cvetju, da redim ž njim otroka — in mu pravim pravljico o svetopisemskih dneh — — —.«

Ptiček: »In zakaj so solzne tvoje oči v samem otroškem, najčistejšem smehljaju?«

Mati, s pogledom vase: »Povej mi, ptiček, kak in kaj bo moj otrok?!«

Ptiček zameži in ji odpoje: »Še mene bo strah pred njim. Njegovo telo bo komaj živali podobno — človeku pa nič: rodila boš živ glad brez mesa in krvi — —.«

Mati, z vso bridkostjo: »Ali vseeno ga bodem ljubila!«

Ptiček: »Ljubila boš le njegove oči: velike, globoke, kakor večnost žareče — —. Že v svojem mladem telesu si ga redila s samim solncem — — s samim dišečim cvetnim vonjem — —. On ne bo poznal samo belega kruha, ki edino po njem hlepi vse človeštvo — —: pregrenak mu bo. Temveč spoznal in našel bo — —«

Mati, skoro blazno zročih oči: »— smrt?!«

Ptiček, z glasom nadzemeljskega bitja: »Večno življenje na zemlji!«

Mati: »In — —?«

Ptiček: »Ljubila boš z vsem srcem njegove oči, velike, globoke, žareče kakor odtis iz večnosti: v njih lilijsko marmornatem okviru bo žarel živi obraz Kristusov — zakaj v človeških srcih je njegova podoba sčrnela v času tisočletij — —.«

Mati: »In — —?«

Ptiček: »Poslušala boš najlepši glas sveta: utrip srca svojega otroka, ki bo večni odmev pred tisočletji razodele besed Prerokovih, občutenih po tisočletjih samo v izvoljenih — kaj šele v milijonih — —!«

Ptiček pogleda v nebo in poje, poje — —.

Mlada mati se zamakne vase. Pogovarja se s svojim nerojenim otrokom in gleda, kakor v svetlih sanjah, v čudočudne njegove oči —:

»Otrok, zakaj so tvoje oči tako velike — —?«

Otrok: — — materine oči, kakor bi ne bile njene, proroško rišejo en sam širok krog — —.

Mati: »Da se bo videl v njih ves svet — —?!«

Otrok: — — kakor bi izpregovoril Bog v tisočernih glasovih, bolj in bolj globoko zamolklih — —.

Mati: »Ker nosiš v njih stotisoč resnic, eno globlje ko drugo — — zato so tako globoke?!«

Otrok: — — ko da bi vzplamtel velik, silen ogenj — —.

Mati: »In žareče kakor pravečno solnce so zato: da bi raztajale devet in devetdeset črnordečih pečatov, vsak iz druge človeške krvi — ž njimi devet in devetdeset obrazov, v vsakem čisto druga duša —: da bi raztajale teh devet in devetdeset pečatov, s katerimi je zalepljeno — teh devet in devetdeset obrazov, s katerimi je zaslepljeno vsako človeško srce pred neskončnokrat opljuvano, a na vse veke čisto Resnico —?! — In ko počijo te verige pečatov, ki so jih užgali že s svojim otrokom na srca lastni očetje, ki pa so bili le njihovi telesni očetje — —, in matere, le njihove telesne matere — —; in mladostni učitelji, le izsesavci njihove praduše — —; in vsi iskreni prijatelji, ki so verižili ž njihovimi srci — —; in vsi enooki modrijani, ki so kupovali njihove duše vsakopot z drugimi zlatimi resnicami, skovanimi iz razumskega zlata — —: tedaj, otrok, ko se ti odprejo vsa ta srca do svoje davno-davne resničnosti in čistosti — — tedaj povzdigni svoj glas, da se bo zemlja tresla in da bo ves svet besnel: Glejte me, moje spačeno telo je izrodek vaših možganov — —! — In če te bodo vprašali: zakaj? — reci jim: Ker ste zatajili v sebi srce, ustvarjeno po božji podobi! — Pa če ne bodo še verovali v tvoje besede, odgovori slepim jezičnikom: Poveličevali ste le svoje telo: dolge, dišeče lase —, lepe obraze brez gube težav in skrbi —, opojne grudi —, mehke roke —, vitke noge —! Gojili ste le svoje telesne strasti: z belim kruhom, z masnim mesom, z iskrečim se vinom, s slastnimi slinami iz dolgih poljubov oboževanih ljubic — —! — Da, zasmehovali te bodo in pljuvali na tvoje nesrečno telo! Tedaj pa jim reci: Z ognjem in mečem ste dušili svete sile duha, ki so hotele visoko nad telesom vzplamteči — —: ker vžigal jih je večni Duh, kateri se je bil utrnil v vsako človeško srce z eno kapljo krvi svojega trpljenja na gori Golgati in kateri se bode nekoč zopet strnil v eno na vekomaj — — —!«

Otrok: — — njegove solze tečejo po materinih očeh — motne in trde ko kamenje — —.

Mati: »Resnično, kamenjali te bodo s pocestnimi besedami in vpili: Mi imamo svojega boga — —!«

Otrok: — — v hripavo grlo sili materi krik — —.

Mati: »Ti pa zarjovi: Vsemogočno zlato!!«

Otrok: — — materi žaré oči — —.

Mati: »Tedaj se bodo zrušili vsi zlatniki sveta in ž njimi bo ugasnila luč zemskega zlata — na vekomaj! Tvoje čudočudne oči pa bodo mo-

gočno posvetile v nočno praznoto src in v nebeškem zlatu bodeta zažarela zemlja in svet — —.«

Otrok: — — v materinem telesu je mirno in tiho — kakor v grobu — —.

Mati: »Nazadnje te bodo vprašali: Kdo te je poslal?! Ti pa jim odgovori: Žena, ki vidi dalje nego mož! Moja izstradana mati (v imenu vseh bednih in gladnih mater...) vam kliče iz groba: Možje, žena vam daje živo zlato, vi pa ji vračate s svincem in železom: ubijete ji moža — porušite ji dom — izstradate njo in otroka!«

Otrok: — hoče biti rojen — —.

Mati zaihti s krikom globokih telesnih bolečin: »O mož! Preden petelin trikrat zapoje, si že trikrat zatajil svojo ženo — — devetkrat svojega otroka — —!«

Z vsemi bolečinami vstane spred okna, namenjena kakor proti vratom. Sredi tihe praznote pa postoji. Omahne enkrat in dvakrat in se zanese k postelji.

Nad njenim oknom zaihti v imenu človekovem neobupana violina, pojoč večerni daljini simfonijo gladu: zaklinjanje duha bodočnosti —!

Mlada, rastoča duša umetnikova uspava zavrženo mater. — —

Ni še zadnja ura duhov... In sila umetnikovega duha že pije roki iz zadnje žile kri. Struna počí in suha roka cepne.

Duh njegov pa krikne preko zemlje:

»Zemlja ne bo moj grob — —!«

Mlada mati se vzbudi iz sanj in še zdaj trepeče pred senco tisočerih rok, ki bi ji bile rade udušile v sanjah rojenega otroka...

In s strahom gleda skozi okno v vseživo kresnično noč: povsod gori — — vse se dere — —. Vidi: goreča grla vnebovpijočih kanonov — — ognjene kače žvižgajočih raket, zasmehujočih nebo — — a nebo jim odgovarja z zborom sedmerih božjih barv — —. Tam daleč —: človek zabada človeka — — duši — — mu s skalo razbija glavo — —. Tu blizu, pred oknom —: derejo se vsi avtomobili sveta — — v svoji sredi ga tiščijo in lajajo vanj, v očeta še nerojenega otroka. In sliši: pod težo tisočerih avtomobilnih koles se drobi glas — —: oče umira — —.

Mati plane iz groze nočne moči — — in vzdihne: »Ooo — —!«

Skrči se, vse živčevje se ji napne — — da vpije od bolečin: »Bog, reši me!«

In otrok se rodi — —.

Noč pa molči. Zakaj storjeno je: izstradana mlada mati je porodila polčloveško telesce — a z nadčloveškimi očmi: sodnjedansko luč za vse slepe ljudi na zemlji — —.

»Kriiii — —!«

Iz tega telesca je kriknilo v vsečloveško noč: v strašni dan vsem gluhih ljudem na zemlji — —.

In kdo ga je slišal — —?!
Videl ga ni še nihče. Tudi mati ne.

Izmed zvezdâ, ki so otroku svetile pri rojstvu, ni niti ena čudežno zažarela, da bi ga oznanjala v daljne dežele — —. Vse samo migljajo, kakor pred tisočletji, in se skrivnostno pogovarjajo — —.

Luna ima nocoj pa spačen obraz — da so zvezdogledi zamežali pred njo: na smeh ji je šlo, ko je bila zagledala otroka, ki se sam sebi smeje — —.

Če bi bilo prišlo to telesce v svileni srajčki na svet, zvedelo bi bilo mesto in vsa dežela že ob uri, ko so njegove oči tisočletnih slutenj pogledale iz materinega misterija v še večji misterij tega sveta — —. A ker se je rodilo s komaj zrelo kožo, ne ve še nihče zanj.

Mati pa se ga vzradosti. Rada bi ga pobrala kakor najden zaklad in ga krstila s suhimi ustnicami.

»Otrok, kaj si — — ?!«

»Kri...!« zaškripajo vrata.

V sobo pogleda mlad obraz, zagorel in suh kakor jesenski list. Ali kakor bi ne živel podnevi, temveč samo ponoči — —.

S steklenimi očmi posveti v tri črne, prazne kote. Povoha in dolgi kodrast lasje mu vzvalovijo:

»Po mrtvaškem diši — —!«

In v četrtem kotu najde trdo postelj, na postelji poltogo mlado mater, ki pestuje novorojenega otroka — suho okostje, ki bóde kakor črno trnje.

Mlada mati obrne svoje vpijočeproseče oči mirno vanj: »Kdo si?«

Mladi umetnik: »Križani človek: sit gladu — gladen duha večnosti — —!«

Mati: »Ali tam zunaj ljudje še jedó — —?«

Umetnik: »Eni žró — — drugi poginjajo — —.«

Mati: »In kaj hočeš — —?«

Umetnik: »Tvoj krvavi krik je prišel do mene, ko da bi te bil kdo dušil — —.«

Mladi umetnik stisne pest in iz nje posveti električna luč. Vztrepeče: »Uboga kost, kdo si pa ti?!«

Mlada mati: »V dolgi samoti in kričeči grozi sem pozabila svoje ime.«

Umetnik: »Imaš mater?«

Mati: »Imela sem jo — —.«

Umetnik: »Očeta?«

Mati: »Padel je.«

Umetnik: »Moža?«

Mati: »Utajili so mi ga — —!«

Umetnik: »Kaj pa imaš?«

Mati: »Tega otroka —« in ga objame.

Umetnik: »Fant —« in ga vzame materi iz sprednaročja.

Mlada mati, v živem upanju: »Oh, samo da je njemu podoben —!«

Mladi umetnik, ki ga je strah: »To ni več podoba človeka — —!«

Mlada mati, polna tolažbe: »Ves je njegov — —!«

Mladi umetnik, začuden: »A te oči, velike, globoke, daljne kakor onstranost — —!«

Mlada mati, ko otrok prvič pogleda v mater: »Niso ne njegove in ne moje: čudodudne so — — kakor večnost žareče — —!«

Mladi umetnik: »Ná, tu imaš novega človeka — —!«

In ji ga položi na suhe prsi.

Mlada mati priklene otroka k sebi s koščenimi rokami, kakor s suhim robidovjem, in njene ustne se primejo njegovih nezrelih ustnic v dolg poljub. Potem zaihti: »S čim naj te dojim, negodno telesce?!«

Otrok krikne: »Kriiii — —!«

Mati, vsa obupana nad sabo: »Ah, nimam niti krvi — —!«

Lačni otrok kriči: »Kri — kriiii — —!«

Mati, vsa otroku vdana: »Srce še bije — izsesaj mi zadnjo srčno kri — —!«

In v otrokovih velikih, globokih očeh ugasnejo materine pretrpele oči — brez vzdih. Mrtve strmijo vanj: v preveliki grozi so obstrmele — —. — —

V mračno jutro vpije prva lačna jata vranov: »Kra — kraaa — —!«

Mladega umetnika tenka postava se sključi in svetle njegove oči pogledajo z usmiljenjem na otroka. Seže z dolgimi rokami po njem in ga odtrga od mrtve matere.

— — — — —

V veliki sobi, razmaknjeni v vse meje sveta, povsod diši mrtvaško — — —.

Kod bo hodil ta polotrok z nadčloveškimi očmi — ne vem — —. — — Ali blagor mu, kdor ga bo srečal: v njem bo zavonjal ta vzduh — — —.

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

DANTE ALIGHIERI: LA DIVINA COMMEDIA.

Prevel in razložil J. D.

Tretji del: RAJ.

VI. spev.

Smo (od v. 93 speva V.) na planetu Merkurju. Izveličani duh, ki je koncem V. speva v imenu vseh blažencev te sfêre nagovoril Danteja, je — to takoj izvemo iz v. 10 pričujočega speva — bizantinski cesar Justinijan (526—565 po Kr.), utemeljitelj zboljšanega prava starorimske države in kot tak za Danteja posvečena oseba.

Kakor VI. spev Pekla in VI. spev Vic ima tudi ta VI. spev Raja politično barvo: v Peklu je pesnik grmel zoper propalost mesta Firenze, v Vicah zoper neslogo Italije, tu v Raju pa ostro graja sovražnike rimske države. Najkrajše bi morda označili vsebino tega speva s tem, ako bi rekli, da podaja zgodovino rimskega Orla ali rimske državne zastave, ki je imela vrh droga srebrnega orla (aquila!).

Ker je Dante v prejšnjem spevu (V, 93) najprej vprašal, kdo je izveličani duh, ki govori, zato ta duh (Justinijan) najprej govori o sebi (v. 1—28), in sicer pové to-le: »Odkar je cesar Konstantin I. l. 330. prestavil prestolico na vzhod v Konstantinopolj (nesel je Orla proti toku solnca, t. j. po Dantejevem prepričanju: proti volji božji se je Konstantin umeknil iz Rima in papežu prepustil vso oblast v mestu; Orla je bil iz vzhoda, iz mesta Troje in gorovja Ide, prinesel v Italijo Enej, in sicer v pokrajino Latium, t. j. Lacij, in se ondi oženil s hčerko poslednjega kralja Lacija, Lavinijo), je minilo nad dvesto let in so vladali ondi razni cesarji, dokler ni slednjič žezlo prišlo v moje roke. Sam Bog me je navdihnil, da sem se lotil očiščevanja in urejevanja rimskega prava. Izpočetka sem bil krivoverec, monofizit, tajéč dve natori v Kristusu; spreobrnil me je papež Agapiť (533—536). Sedaj, v nebesih, se je moja vera spremenila v gledanje. Sedaj to skrivnost (o dveh natorah v Kristusu) takó jasno vidim, kakor je vam, ljudem na zemlji, logično načelo protislovja — da namreč isto bitje obenem in v istem oziru ne more biti in ne biti — popolnoma razvidno. (Zgodovina nam o krivo-verstvu cesarja Justinijana nič ne pripoveduje, pač pa, da se je njegova soproga, cesarica Teodora, nagibala k isti zmoti.) Da bi mogel nemoteno delati kot reformator rimskega prava, sem vojskovanje izročil svojemu poveljniku Belizarju, ki je imel tolike uspehe.«

S tem je podan odgovor na vprašanje Dantejevo, kdo je duh, ki govori; sam od sebe pa Justinijan dodá kratko zgodovino rimskega Orla, da pokaže veličino greha ob eh vélikih strank sodobne države, gibelinov in gvelfov.

»Le poglejmo« — takó nekako nadaljuje — »v zgodovino Orla! Častitljiv je bil že od začetka: Palant, ki je že pred prihodom Enejevím v Italijo vladal na griču Palatinskem, se je z Enejem vred boril v korist Orla in umiraje je Orlu izročil svoje kraljestvo na Palatinskem griču. Slaven je bil torej Orel že takrat. Svojo mladost — nad 300 let — je Orel nato preživel v mestecu Albalonga v Albanskih gorah, v bližini Rima. Takrat so se borili trojčki s trojčki, t. j. Kuriaciji in Horaciji; zmagali so Horaciji, t. j. pristaši Orla. Iz Albe so šli ustanovit Rim. V Rimu je vladalo najprej sedem kraljev. Prvi kralj — Romulus — je ugrabil Sabinke, zadnji — Tarkvinij Ošabni — je s svojo silovitostjo provzročil smrt krepostni Lukreciji. Nato je Orel v zmagovitem poletu premagal kralja Galcev Brena, epirskega kralja Pirrha; odlikovali so se pod Orlom starorimski junaki, n. pr. Manlij Torkvat, diktator Cincinat (t. j. Kuštravec), junaki iz rodbin

Decijev in Fabijev; premagal je Orel — v rokah mladega P. Kornelija Scipióna — Hanibala; v rokah Pompejevih je razrušil med drugim sovražno trdnjavo Fiesole. (Spodaj stoji Firenca.) In ko se je bližal čas Kristusovega rojstva, je Orla držal v rokah slavni G. Julij Cezar. Kaj zmag je izvojeval Orel v njegovih rokah! Od reke Vara (v Zgornji Italiji) pa do Rena reke, porečja rek Izere, Saône, Sêne in Rodana je Cezar podjarmil. In potem je prekoračil vodo Rubikon in pognal svojega nasprotnika Pompeja v divji beg, iz Italije v Drač, iz Drača k Farzalu (v Tesaliji), kjer ga je potolkel; od Farzala je Pompej bežal v Egipt (k Nilu), kjer je bil ubit. Na pohodu za Pompejem je Cezar posestil tudi Trojo, „gnezdo Orlovo“, in grob Hektorjev. Nato je odstavil Ptolemeje z egiptovskega prestola v korist Kleopatru. Takoj nato je udaril na Jubo, zaveznika Pompejevcev. Po G. Juliju Cezarju (ki je bil zavražno umorjen v Rimu dne 15. sušca l. 44. od Brutu in Kasija) je p o d e d o v a l Orla njegov pravnuk Oktavian Avgust: ta je maščeval dedovo smrt nad Brutom in Kasijem; potem je porazil Mark-Antonija pri Mútni; takrat je trpelo tudi mesto Perusium, t. j. Perugia. (To je bila opomba za Firenco, ki se je upirala Henrik VII.) V bitki pri Akciju je Avgust premagal Antonija in zaveznico njegovo, kraljico Kleopatru, ki je bežala iz boja ter si v obupu nastavila na rame strupene kače. Slednjič je zaklenil „vrata Janusova“ v Rimu, skozi katera so korakale legije v razne boje; zavladal je po vsem svetu mir. Neizmerno velikih činov je torej dovršil Orel. Ali največjega je dovršil pod tretjim cesarjem Tiberijem (vladal je od l. 14. do 37. po Kr.). Tiberij je bil orodje Pravičnosti božje, ko je — v osebi svojega namestnika Pilata — obsodil Kristusa v smrt. Ali čudo čudno! Za cesarja Tita (l. 70.) je isti Orel pravično osveč Tiberijevo osvečil! (V naslednjem spevu bo podala Beatrice o tej skrivnosti razlago.) In ko so Langobardi grozili Cerkvi, je Orel v rokah Karla Velikega prinesel pomoč.« (Vv. 29—96.)

Zgodovinski pregled je končan. Zdaj sledi o s t r a g r a j a Justinijana - Danteja na gibeline in gvelfovc. »Vi, gibellini, ki Orla držite v svojih rokah, ga izkoriščate; in vi, gvelfovc, v zvezi z rumeno lilijo (t. j. francoskim kraljem Karlom), ne rujte zoper državo: nikdar ne bo Bog dopustil, da bi v grb rimske države prišla lilija mesto Orla.« (Vv. 97—111.)

Ker je Dante v V. spevu (v. 127) vprašal tudi to, zakaj bivajo dotični duhovi na Merkurju, torej precej nizko, mu tudi na to odgovarja Justinijan: »V življenju smo bili častihlepni. Vendar smo tu popolnoma srečni, ker je plačilo naše do pičice primerno našemu zasluženju.« (Vv. 112—126.)

Končno pové Justinijan, da je v številu njegovih drugov tudi Provansalec Romée, t. j. Romar. O tem pišejo viri, da je bil upravitelj na dvoru grofa Rajmunda v Provansi in je kot tak grofu pomnožil imetje ter posredoval možitev vseh štirih hčerâ grofovih v kraljevske hiše; padel pa da je v nemilost vsled obrekovanja in zavisti; ko je s pismi dokazal svojo nedolžnost, je odšel spet po svetu, skrivnostno, kakor je bil prišel. Nikoli se ni več o njem čulo. (Zgodovinsko je samo to, da je poslednji provansalski grof Rajmund imenoval svojega vazala Romeja de Villeneuve za varuha svoji hčeri, dedinji Provanse.) Nekateri dantisti trdijo, da je Dante v Roméju (Romarju) s a m e g a sebe hotel ovekoveti, in tudi to, da je menil najti svoje mesto po smrti na Merkurju, najmanjšem planetu.

»Odkar car Konstantin je z Orlom krenil
p r o t solncu (— Orel šel je bil v davnini
z a solncem z njim, ki v Lacij se priženil —),

4 Evrope skrajni rob let dve stotini
in več je pridržaval božjo ptico
v gorovja, gnezda njenega, bližini;

- 7 v senci pod svojo sveto perutnico
iz roda v rod svet vladala je ona;
tāk vlada v mojo je prišlā desnico.
- 10 Justinijan sem, moj kras bil carska krona;
in On, Ljubezni Vir, me je napotil,
navlako da sem vrgel iz zakona.
- 13 A bil sem, preden dela sem se lotil,
te vere, v Kristu ena da narava,
in ni ta uk srcá mirú mi motil.
- 16 No Agapiť, mož sveti, Cerkvi glava,
me k prave poti spet privel je sledi,
mi pokazavši, kje je vera prava.
- 19 Kar véroval njegovi sem besedi,
zdaj vidim, kot ti vidiš, da nebitje
o b e n e m bitje ni, in nič ni v sredi.
- 22 Ko s Cerkvijo korak moj jel hodít je,
mi vdihnil Bog je ono veledelo,
ki vse posvetil svoje sem mu žitje.
- 25 Predál sem Belizarju vojsko celo;
bilā je roka božja z njim; nebó je
s tem meni v miru meč pustit velelo.
- 28 Na prvo to je odveť vprašanje tvoje;
oziri pa na Orla čast velijo,
dodati mi besede še nekóje,
- 31 da videl boš, kakó zeló grešijo
vsi zoper to častitljivo zastavo,
lastéč si jo, al če se prot borijo.
- 34 Glej, Orel si je koj pridobil slavo,
predál ko mu umiraje je kraljestvo
Palant, z močjó pridobil jo žilavo.
- 37 Glej, kakšno v Albi mu biló mladestvo
nad tristo let! In kāk se borba vnela
med trojčki in trojčki za njegà posestvo!
- 40 Od solz Sabink pa — glej! — da zaihtela
Lukrecija, za vlade sedem kraljev,
oj kakšna nad sosedi zmage dela!

- 43 Poglej, od rimskih v boj nesén boljarjev,
kaj učinil Brena, Pira je državi,
kaj trumam drugih ljudovlad, vladarjev!
- 46 Po njem Torkvat in Kvinkcij, zvan ‚Kuštravi‘,
rod Fabjev, Decijev občudovani,
vsi ti po njem so zableščali v slavi.
- 49 Po njem bili ponižani Afričani
ošabni so, sledeči Hanibála
čez Alpe. (V tisti, Pad, ti izviraš planil)
- 52 Pod njim vrla mladca triumfovala
Pompej sta, Scipión; a upropastil
je grič, ki spod je zibel tvoja stala.
- 55 A v čas, ko Bog osrečil in počastil
je s sklepom svet, naj mir okusi raja,
se Cezar ga — ták Rim je htel — polastil.
- 58 Od Vara pa do Rena kák osvaja,
so Izèra videle, Saôna, Sêna,
in dôli, iz katerih Rodan se napaja.
- 61 In ko za njim ostala je Ravena
in Rubikon, ták vznesla so ga krila,
da ne pové tegà besed obena.
- 64 Prot Španiji mu vojska je krenila,
in Draču; in je udaril pri Farzali,
da zabolélo na bregéh je Nila.
- 67 Posetit svoje gnezdo in na obali
grob Hektorjev, mu pérut je letela;
odfrfoťál je — k Pťolomeja žali.
- 70 Naťo nad lubo švignil je ko strela;
potem prot vašemu je šel zapadu,
kjer Pompejáncev tromba — čul je — pela.
- 73 Kaj orlonoša - d e d i č bil je, v Hadu
Brut — Kasij tulita; in ne drugače
Perusij, Mútina v pretežkem jadu.
- 76 Zbog njega i Kleopatra še plače:
pred njim bežeč vsa v strahu, od strupene
zadala si nenadno smrt je kače.

- 79 In k morju Rdečemu z dedičem krene;
z njim mir dá svetu toli zaželjeni
in slednjič tempelj Janusov zaklene.
- 82 No to, kar Orel ta, uprav slavljeni,
je storil — prej al pôtlej — za vladarja
sploh ktereга al imperij mu izročeni,
- 85 se majhno zdi in mótno, če preudarja
z očesom jasnim se, brez strâsti tuje,
kar storil v dneh je tretjega cesarja:
- 88 Pravičnost Večna, ki me navdihuje,
je Orlu — v rokah tēga — dala slavo,
da kot osvetnik jeze božje sluje.
- 91 No, čudi zdaj nad daljnjo se objavo:
letél poznej je s Titom, da osveti
osveto, greha izvirnega popravo.
- 94 In ko zadal je rano Cerkvi sveti
zob langobardski, je pod Orla krili
hitél jo Karel Véliki podpreti. —
- 97 Zdaj sódi, koliko sta zagrešili
prej stranki toženi — proti državi,
in da vse vaše zlo sta zakrivili.
- 100 Orlu državnemu ta zoperstavi
rumeno liljo; o n a ž njim strankari;
težko je reči, ktera bolj ga gnjavi.
- 103 O, le spletkari, gibelin, spletkari,
a ne pod Orlom! Tèmu služi krivo,
med njim kdor in pravico steno ustvari.
- 106 Ti, Karel mladi, in gvelfi, prezirljivo
ne bijte ga! Strah kremplji so njegovi:
že levu izdrli večjemu so grivo.
- 109 Že često so jokali se sinovi
zbog krivd očetov; in je prazna vera,
da z liljo Bog zamenja grb orlóvi. —
- 112 Ta mala zvezda tem svoj kras odpira
duhovom, ki nekdam jim pri roboti
doseči slavo je bilà namera.

- 115 In ker za tem so srca šla nam v zmoti,
ljubezni žarki — zakon ta tu vlada! —
manj živo tu vijó se nam k Dobroti.
- 118 No, zasluženju našemu nagrada
primerna je, ni manjša in ni večja,
in naša v tem radóst je in naslada.
- 121 S tem čuvstva nam naslaja hrepeneča
Pravičnost, tàk da zlèga ne želijo,
dà, ne mogó na poťa, v stran vodeča.
- 124 Več zvokov tvori sladko melodijo:
in tàk na blaženosti rajske lestvi
tvoré vse stopnje sladko harmonijo. —
- 127 V tem biseru, v njegà duhov občestvi
bleščí se Romar, čigar divno delo
slabó plačáli so v svetá kraljestvi.
- 130 No, slábo i Provansalom je uspelo
sovražnim mu; pač hodi pot krivice,
kogàr, če drug je dober, bi bolélo.
- 133 Imel je štiri hčerke, vse kraljice,
grof Rajmund Beringhier; in vse omožil
mu Romar je, to tuje, tiho lice.
- 136 Potem — nahujskan — Rajmund ga je tožil,
češ, o n račun naj dá, pismo pobočno,
ki dvakrat mu dohodke je pomnožil.
- 139 In spet prijel za palico popotno
je starec. — Da svet vé, kàk mož je javil
— od vrat do vrat proséč — dušo mogotno,
- 142 slavi ga res, še bolj bi ga proslávil.«

OB VIRU SLOVENSKE KNJIŽEVNOSTI.

Dr. F. Grivec.

V naravi ni neobičajen pojav, da bistri gorski vir nedaleč od izvira zasujejo divje pečine in se vanj stekajo stranski dotoki, ki kalé svežo bistrost prvotnega izvirka. Kolikor bolj se oddaljujemo od izvira, toliko kalnejšo in plehkejšo vodo imamo pred seboj. Ljudje se zadovoljujejo s plehko nižinsko vodo, pot k prvemu viru se opušča, zarašča, pozablja in postaja nedostopna.

Podoben je vir slovenske književnosti, slovenske književnosti v prvotnem pomenu tega izraza (slovenski = slovanski) in slovenske književnosti v sedaj pri nas običajnem pomenu. Zgodovina slovenske književnosti namreč ni brez stika z virom staroslovenske književnosti. Vir staroslovenske književnosti je bister, svež in živahen, a nedaleč od izvirka so gorsko strugo nasilno zasule divje skale in dotoki kalnejše vode so skalili vedro bistrost izvirka. Poznejši rodovi so opuščali pot k izvirku; pot se je zarasla in opustošila. A ob izvirku je vedno stalo svetlo znamenje dveh velikih mož bistrega duha, krepostne volje in svetega življenja. V rokah sveči križ, na obrazu apostolska gorečnost. To sta slovanska apostola sv. Ciril in Metod. Vzhodna in zapadna cerkev blagoslovljata nju spomin in ju dvigata na svetniški prestol.

Kršćanstvo je probudilo staroslovensko knjigo, apostolska gorečnost jo je navdihnila in cerkev jo je blagoslovila. Naziv starocerkvenoslovenska (-slovanska) književnost ni neosnovan.

Sv. Ciril in Metod spadata med najsvetlejše, a tudi najbolj skrivnostne, zagonečne pojave cerkvene in kulturne povestnice. Zgodovina in slavistika že celo stoletje z modernimi znanstvenimi sredstvi raziskujeta pota k viru staroslovenske književnosti, a še ostaja mnogo nepojasnjenih vprašanj. Slavisti prijateljsko pozivajo slovansko bogoslovno znanost, naj jim pomaga raziskovati staroslovensko književnost. V interesu bogoslovne znanosti je, da se temu pozivu odzove. Da ustrežem širšemu občinstvu, hočem podati kratek pregled o uspehih novejših bogoslovnih raziskav na tem polju.¹

¹ Prim. »Slovenec« 1919, št. 153; 1921, št. 149; »Katolički List« (Zagreb), 1919, št. 30 — F. Grivec, Pravovernost sv. Cirila in Metoda (iz »Bogoslovnega Vestnika«) 1921.

Kakor krvni tako je tudi duhovni rodovnik sv. Cirila in Metoda zagoneten. Oče naših apostolov je bil bizantinski vojaški dostojanstvenik. Po njem sta sveta brata poleg drugega podedovala bizantinsko domoljubje, ki se jima je še utrdilo v visoki državni službi (Metod) in na cesarskem dvoru (Ciril). O materi menijo nekateri, da je bila Slovanka. Vprašanje o narodnosti staršev se bo težko kdaj končno rešilo. A gotovo je, da se je ne samo v solunski okolici in v Solunu, marveč tudi na domu sv. Cirila in Metoda govorilo slovansko. Kakor jezikoslovne tako dokazujejo tudi bogoslovne raziskave, da je staroslovenski prevod onih svetopisemskih oddelkov, katere je nedvomno prevedel sv. Ciril, presenetljivo dober. Prevajalec je moral jako dobro poznati duha slovanskega jezika, kakor je tudi dobro poznal grški jezik in grško bogoslovno književnost. Bogoslovna izvirnost svetih bratov bi bila razumljivejša, ako bi mogli vsaj deloma dokazati nju slovansko pokolenje.

Slovanska apostola sta bila vdana bizantinska državljana, a vendar jako samostojna. Bizantinsko spajanje cerkve, politike in narodnosti jima je bilo tuje. Bizantinsko politično in cerkveno ozračje jima ni ugajalo. Zato sta tem rajši bežala v samoto in v misijone. Zdi se nam kakor tujca v domovini. Sv. Ciril pojmuje bizantinsko državo ne kot narodno, ampak kot nadnarodno krščansko državo. »Naše cesarstvo ni rimsko, ampak Kristusovo« (Žitje Konst. 10), trdi Konstantin - Ciril. S tem združuje srednjeveški pojem svetovnega krščanskega cesarstva, ki ima od Boga oblast nad vsemi narodi: »Bog je dal krščanskemu cesarju oblast nad vsemi narodi« (Žitje Konst. 11). Sv. Metod je jako krepko izrazil, da je cesar v cerkvenih stvareh podrejen papežu, da je pokrovitelj cerkve in nekak pomočnik rimskega papeža (Ž. Met. 1). Navadni tedanji Bizantinci so svetovno bizantinsko cesarstvo pojmovali kot centralistično državo bizantinsko-grške narodnosti in se niti latinskega jezika niso hoteli učiti (Fotij ni znal latinski!). Ustanovitev slovanskega bogoslužja in samostojne slovanske cerkvene organizacije dosti jasno dokazuje, da sta naša apostola vesoljno krščansko državo pojmovala v krščanskem smislu brez primesi centralističnega bizantinskega imperializma.

Slovanska apostola sta bila v Carigradu jako vdana cesarju. Po njegovem naročilu sta se odločila za slovansko misijonsko poslanstvo, z njim sta se posvetovala, njega sta nagovarjala s častnim uradnim naslovom: Blagoverni — pobožni. Sv. Metod je ob koncu življenja poštoval v Carigrad, da je cesarju poročal o svojem misijonskem delu.

Cerkveno prvenstvo in edinstvo po bizantinskem pojmovanju. Ljubljana, 1921. — Dr. A. Snoj, Staroslovenski prevod evangelijev (»Bogoslovni Vestnik« 1922, zv. 2.). V teh razpravah je naveden znanstveni aparat, ki ga v pričujočem članku opuščam.

Cesarju je pojasnil razloge za slovansko bogoslužje in ta je pohvalil njegovo »učenje«, t. j. njegovo misijonsko metodo; carigrajski patriarh kot ponižni cesarjev sluga ni mogel ugovarjati (Ž. Met. 13). Papež je blagoslovil staroslovenske bogoslužne knjige, a carigrajskega patriarha nihče ne vpraša za dovoljenje. V tako važni stvari je brez vpliva. Sveta brata sta bila pač toliko praktična, da sta vedela, kdo v Carigradu odločuje celo v verskih stvareh. Tudi pozneje so Slovani slovansko bogoslužje dosegali in branili z diplomatičnimi koraki pri bizantinskih cesarjih — in pri turških sultanih; najuspešnejše sredstvo pa so bile bojne zmage.

Čudno se v panonskih legendah prezira carigrajski patriarh. Njemu se ne prideva nikak častni naslov, dasi jih je jako ljubil in mnogo imel; ne pripisuje se mu nikaka vplivna vloga. Prav tako čudno je, da v grški cerkveni književnosti ni skoraj nikakega sledu o sv. Cirilu in Metodu. Fotij ju nikjer ne omenja, ne piše jima nobenega lista, dasi je rad pisal in je celo na zapadu z listi iskal zaveznikov. Sv. Ciril je bil nekdanj celo Fotijev učenec in prijatelj. Očividno je, da se sveta brata nista skladala s Fotijem kot patriarhom. Zdi se, da tudi protifotijevski stranki misijonsko delovanje sv. Cirila in Metoda ni bilo razumljivo, morebiti tudi ne simpatično. Samo zagonetni knjižničar Anastazij, ki se je v Rimu seznanil s sv. Cirilom in Metodom in ki je (dasi Grk) pisal za latinsko cerkev, nekoliko več piše o sv. Cirilu.

Iz tega že smemo sklepati, da sv. Ciril in Metod nista šla med Slované v imenu in duhu tedanje carigrajske cerkve ali kot zastopnika kake carigrajske cerkvene stranke, marveč kot samostojna moža z izvirnim cerkvenim in kulturnim pojmovanjem. Čas je že, da iz svetne in bogoslovne znanosti izgine mnenje, češ, da je slovansko bogoslužje izraz duha tedanje bizantinske cerkve. E. E. Golubinskij, najbistroumnejši historik ruske cerkve, je že prepričevalno dokazal, da je slovansko bogoslužje izvirna ideja »velikega, izrednega (isključiteljnago) reformatorja in novatorja« Konstantina - Cirila. Tedanji in poznejši grški cerkvi slovansko bogoslužje ni bilo nikoli simpatično; preganjala ga je, kjer ga je mogla, in dovolila ga je samo tam in takrat, kjer ga ni mogla zabraniti. Oni balkanski Slovani, ki so prejeli krščanstvo pred Moravani, so imeli grško bogoslužje. Rusi so prejeli slovansko bogoslužje iz Bolgarije, a ne iz Carigrada; ruski knez Vladimir je šele potem sprejel grške misijonarje, ko je Grkom pokazal svojo moč kot zmagovalec pri Korzunu in jih je z orožjem prisilil, da so priznali rusko avtonomijo. Sv. Ciril svojega načrta ni mogel uresničiti med balkanskimi Slovani, ampak ga je moral nesti v oddaljeno Panonijo in Moravo. Ko se je slovansko bogoslužje kot dovršeno dejstvo širilo med balkanskimi Slovani, se je moralo ljuto

boriti z Grki. Tako približno Golubinskij.² Bizantinci so bili slovenskemu bogoslužju prav tako sovražni kakor Nemci.

Temu bi kdo ugovarjal: Ali se niso vprav na vzhodu razvile narodne liturgije, sirska, armenska, koptska? Toda te narodne liturgije so se razvile takrat, ko še ni bilo vzhodne cerkve v sedanjem pomenu, ko carigrajska cerkev še ni imela častnega prvenstva na vzhodu, marveč je imela največji vpliv Aleksandrija v zvezi z Rimom. Po istem načelu krščanske nadnarodne vesoljnosti se je v Rimu razvilo latinsko bogoslužje proti prvotnemu grškemu. Latinsko bogoslužje prvotno ni bilo izraz in sredstvo cerkvene centralizacije, marveč izraz krščanske nadnarodne vesoljnosti. Na vzhodu so se narodni bogoslužni jeziki samo zato bolj razvili, ker je bilo tam več starih kulturnih narodov. Ko so se sedanji zapadni narodi v večjem številu pokristjanjevali, je tvorba narodnih liturgij na vzhodu in na zapadu že prenehala. Zanimivo je, da je slovansko bogoslužje blagoslovil papež, a carigrajski patriarh ga je kot ponižni cesarjev sluga priznal šele potem, ko ga je bil bizantinski cesar kot dovršeno dejstvo odobril. V Carigradu ni imela takrat nobena cerkvena stranka smisla za slovansko bogoslužje, zato ni v tedanji carigrajski književnosti nobenega sledu o izredno važnem, ogromnem in izvirnem delu sv. Cirila in Metoda, ki sta vznemirila Nemce, iznenadila Rim ter prenovila obličje polovice Evrope.

Istina je, da se je slovansko bogoslužje ohranilo skoraj samo pri vzhodnih Slovanih, to pa samo zato, ker so ti Slovani imeli krepke narodne države. Ako bi bile Srbija, Bolgarija in Rusija tako slabočne kakor Morava in Panonija, ako bi bili vzhodni slovanski vladarji tako malo naklonjeni slovanskemu bogoslužju kakor Svetopolk, potem bi bilo slovansko bogoslužje povsod propadlo.

Včasih se pri katoliških pisateljih srečuje misel, da je carigrajska cerkev vsled lastne slabosti načelno dovoljevala tvorbo narodnih liturgij in narodnih (avtokefalnih) cerkva. Vprašanje o carigrajskih cerkvenih načelih je jako zamotano,³ ker carigrajska cerkev v svojih »principih« ni bila dosledna. Naglašala je načelo, da se mora cerkvena prednost ravnati po politični. A to načelo je uporabljala samo zato, da bi se sama povzdignila nasproti Rimu in nasproti vzhodnim patriarhatom. Z ozirom na dežele in narode, ki cerkveno še niso bili organizirani, si je v 28. kalcedonskem kanonu (l. 451.) prisvajala vrhovno oblast. Vzhodne slovanske narodne cerkve niso nastale zato, ker jih je morebiti carigrajska cerkev organizirala ali odobrila, temveč

² Istorija ruskoj cerkvi. I 2 (Moskva 1904), str. 327—330.

³ Glej knjigo: Cerkevno prvenstvo in edinstvo po bizantinskem pojmovanju Ljubljana, 1921.

za to, ker so krepke vzhodne slovanske države z orožjem izsilile, da jim bizantinska država ni mogla zabraniti slovanske uporabe bizantinskih načel. Kar trdi Golubinskij o Rusih, isto velja o Srbih in Bolgarih. Bizantinska cerkev je celo pod turškim jarmom poskušala helenizirati bolgarsko in srbsko cerkev. Svoja načela pa je mogla v svojo korist uveljavljati samo v svoji državi. Kot ponižna državna cerkev svojih teženj nikakor ni mogla uveljavljati v tujih državah, ako jih ni prej premagala bizantinska (in pozneje turška) država. Vsa bizantinska »toleranca« naposled ni nič drugega kakor moč slovanskega ter obnemoglost bizantinskega in turškega orožja.

Slovansko bogoslužje je pač tudi politično vprašanje. Odvisno je od podpore ali vsaj tolerance dotičnih držav. Slovanskega bogoslužja med zapadnimi Slovani ni zatrl Rim, ampak nemška in celo slovanska oborožena sila. Rim je slovanskemu bogoslužju celo dal primerno samostojno cerkveno organizacijo. Svetopolk pa je tožil Metoda v Rim; zase je zahteval latinsko bogoslužje ter je naposled nasilno izgnal Metodove učence. Hrvaški vladarji so bili preslabi in preveč kratkovidni. Ako bi bilo slovansko bogoslužje dogmatično ali moralno vprašanje, potem bi ga Rim gotovo branil do skrajnosti in ne bi nikoli popustil. Ker pa je to vprašanje misijonske (pastoralne) metode in oportunisti, zato Rim slovanskega bogoslužja ni mogel do skrajnosti braniti, ako ni bilo več oportuno. Velika napaka je, ako se zaradi tega vprašanja Rimu podfikajo slovanski politični grehi. Samoprevara nam pač ne more nič koristiti; more nam samo škodovati.

Slovansko bogoslužje je z ozirom na bizantinsko cerkev velika izvirna ideja sv. Cirila. Ali je izvirnost sv. Cirila in Metoda individualna samoraslost? Ali pa sta morebiti predstavnika kakih latentnih struj v vzhodni cerkvi? Mogoče je, da je sv. Ciril že pred moravskim poslanstvom pripravljal prevod bogoslužja in evangelijev, da bi mogli Slovani bizantinskega cesarstva besedo božjo poslušati v svojem jeziku. Čudno bi bilo, ako se med bizantinskimi Slovani ne bi bila oglašala želja po besedi božji v domačem jeziku. Sv. Cirilu kot vplivnemu profesorju v Carigradu in Metodu kot poglavarju slovanske pokrajine ta potreba ni mogla biti neznana. V grških samostanih, posebno na maloazijskem Olimpu in v Carigradu, so se nahajali tudi menihi iz ostalih vzhodnih patriarhatov, med njimi tudi možje negrških narodnosti, kakor je sedaj gora Atoš središče vzhodnega menišтва vseh vzhodnih patriarhatov in vseh avtokefalnih cerkvâ. Sv. Ciril je kot poznavalec mnogih vzhodnih jezikov brez težave zaupno občeval s kristjani negrških narodnosti. V tej zvezi bi bila velika izvirnost sv. Cirila in Metoda v bogoslužju in v bogoslovnem sistemu razumljivejša. Kakor ima močan izvirek svoje podzemne žile,

ki jih je težko odkriti, tako je tudi težko odkriti skrite žile Ciril-Metodove izvirnosti.

Slovanska apostola sta pač idealna predstavnika krščanskega vzhoda, a ne predstavnika bizantinske cerkve, marveč predstavnika davnega krščanskega vzhoda pred razkolom, ko je ideja krščanskega edinstva še združevala vzhod in zapad. Te vzhodne tradicije so čuvali grški menihi in so jih v boju proti ikonoborskim bizantinskim cesarjem in patriarhom še poživili in potencirali. Posebno je med njimi oživela ideja papeževega prvenstva. Od uradne carigrajske cerkve so se vrh tega razlikovali po značilni terminologiji, ki je nepodkupljiv dokaz njih posebne miselnosti in njih posebnega pojmovanja cerkvenega edinstva. Papeža so v nasprotju s carigrajsko terminologijo nazivali apostolik, kar odgovarja sedanjemu spoštljivemu naslovu »sveti oče«, samo da ima globlji pomen in izraža načelno katoliško pojmovanje prvenstva proti carigrajski teoriji o političnem izvoru cerkvene prednosti. V nobenem starem književnem spomeniku se ne rabi ta izraz tako pogosto kakor v rimskih in v panonskih legendah. Ta izraz nam dovolja pogledati v dušo slovanskih apostolov in izraža iskreno priznanje papeževega prvenstva. Panonskim legendam daje pečat naivne iskrenosti in intimnosti.⁴

Sv. Ciril in Metod sta v nauku in v terminologiji učenca posebne samostanske teologije. V pojmovanju cerkvene ustave sta se razlikovala od uradne carigrajske bogoslovne šole. Staroslovenski sholiji o rimskem prvenstvu⁵ pričajo, da je meniško bogoslovje celo teoretično polemiziralo s carigrajsko šolo. Raziskave, ki jih bo v kratkem objavil dr. A. Snoj, pa dokazujejo, da se celo grški svetopisemski tekst, ki ga je rabil sv. Ciril, znatno razlikuje od tedanjega uradnega carigrajskega teksta. Znanosti se odpirajo nova pota.

Zanimivo je, da se v nauku slovanskih apostolov posebno jasno kažejo značilne črte grške samostanske teologije, ki je bila doslej od te strani malo poznana. Še bolj pa je zanimivo, da sta sveta brata celo v tem oziru samostojna. Kakor je ideja slovanskega bogoslužja samonikla, tako je izvirna njega teoretična obramba, izvirna je formulacija nauka o cerkvenih zborih (Ž. Met. 1), izvirno pojmovanje krščanskega cesarstva (Ž. Met. 1 in Ž. Konst. 10 in 11) in pojmovanje cerkvene ustave. Tu srečujemo ideje, ki se v tej obliki ne nahajajo niti v tedanjem samostanskem bogoslovju. V nauku o cerkvenih zborih se papeževo prvenstvo značilno spaja z idejo bizantinskega krščanskega cesarstva. Naštevava se šest cerkvenih zborov, dasi je carigrajska cerkev takrat priznavala sedem vesoljnih zborov. Samo v Antiohiji, Aleksandriji in v

⁴ Cerkevno prvenstvo in edinstvo, str. 45–56.

⁵ Cerkevno prvenstvo in edinstvo, str. 81–98.

Jeruzalemu so dvomili o veseljnosti 7. cerkvenega zbora (l. 787). Po l. 880 pa niti na vzhodu niti na zapadu ni bil več mogoč nauk o samo šest cerkvenih zborih. Iz tega sledi, da je ta odstavek Metodove legende doslovni citat iz Ciril-Metodovega nauka in da se iz njega more spoznati Metodov slog. Isti slog pa se nahaja v staroslovenskih sholijih, ki so torej pristni odlomek Metodovega nomokanona.

V tedanjem vzhodnem bogoslovju (tudi v meniškem) je bila jako običajna teorija o pentarhiji patriarhov, t. j. nauk o božjepravni razdelitvi vesoljne cerkve v pet patriarhatov. V tem se javlja senilna konservativnost vzhodne cerkve, ki v svoji ostarelosti obožuje slučajne historične forme cerkvene razdelitve. V nauku slovanskih apostolov ni nikakih sledov te teorije; v sholijih o prvenstvu se celo izključuje. Razumljivo je, da se sveta brata nista mogla oklepati te senilne teorije, ko sta v mladostnem zanosu cerkvi otvarjala pot v nove nepregledne pokrajine, ki bi se dale težko vkleniti v stare historične forme.

Torej dosti dokazov, da sta naša apostola samostojno pojmovala krščanske vzhodne tradicije. Bila sta do dna duše orientalca. To sta pokazala v nauku o cerkvenih zborih, v spoštovanju bizantinskega cesarstva in posebno odločno v opoziciji proti dodatku »filioque«. A bila sta tako samostojna, da sta znala zdrave vzhodne tradicije razlikovati od senilnih in nezdravih bizantinskih primesi. Izvirno sta obnavljala davne krščanske tradicije o mednarodni veseljnosti Kristusove cerkve, o krščanskem cesarstvu, o cerkvenih zborih in o cerkveni ustavi. Zato se v njunem nauku poleg samorasle izvirnosti opaža tudi neki krščanski arhaizem, nepokvarjen po vzhodni senilnosti in po bizantinstvu. Zato je bogoslovni sistem slovanskih apostolov razmerno jako izviren. Nauk, kakor se nahaja v panonskih legendah, ni tendenčno zavil od kakega poznejšega pisatelja, marveč nosi izvirni pečat velikih apostolov. To nam dokazuje, da sta bili panonski legendi spisani od neposrednega Ciril-Metodovega učenca (učencev) v neposredni časovni bližini. Pisatelj legend je deloma celo doslovno zapisal nauk slovanskih apostolov (cerkveni zbori, apostolik i. dr.). V retoričnem navdušenju je pri opisovanju spretnih Cirilovih disput pač preveč gromadil svetopisemske citate, a nauka samega ni preminjal. Verodostojnost panonskih legend je z bogoslovne strani trdno dokazana. Legendi nista kritični, a sta naivno iskreni in intimni; še se poznajo nepoteptani sledovi Ciril-Metodovega nauka, sloga in duha. Izraz apostolik pa tudi potrja skupni izvor rimske in panonskih legend.

Izvirek slovenske književnosti je tako svež, bister in močan, da nas poziva k iskanju doslej še skritih podzemskih žil. Slovanska apostola sta vzhodne tradicije izvirno očistila poznejših kalnih primesi. V viru slovenske književnosti se zrcali mladostni idealizem davnega krščanskega vzhoda.

Cerkveno in književno delo sv. Cirila in Metoda je nenadno pretrgala brutalna sila. Poznejši staroslovenski prevodi so po obliki suženski, po vsebini pa površni posnetki obledelih bizantinskih originalov; podobno je v teologiji, v pojmovanju krščanstva in cerkve. To so poznejši dotoki, ki so skalili prvo bistrost svežih virov staroslovenske književnosti. Dolgo ni bilo mogoče odkriti potov k prvim čistejšim staroslovenskim virom. Vsled poznejših primesi in nedostatkov so mnogi neugodno sodili o jezikovni prevodni spretnosti, o cerkveni politiki in o bogoslovnem sistemu slovanskih apostolov. Berlinski slavist Brückner je v početku sedanjega stoletja celo resno dvomil o značaju in poštenju sv. Cirila in Metoda. A njegov drzni poskus ni mogel omajati trdnih uspehov solidne slovanske znanosti, ki je odkrila varna pota k viru slovenske književnosti.

V velikih problemih in viharjih, ki nas že obdajajo in nas še čakajo, je vredno potruditi se k svežemu viru slovenske književnosti, da se ob bistrem izvirku naužijemo svežega zraka in mladostne energije. Znamenje sv. Cirila in Metoda poziva Slované, da naj po vzoru svojih blagovestnikov davne tradicije očiščajo kalnih poznejših dotokov in tujih primesi ter svoj razvoj nadaljujejo tam, kjer so ga nekdanje pretrgale brutalne sile in preden so ga skalile tuje primesi.

ZAPISKI.

SLOVSTVO.

Ivan Cankar: **Grešnik Lenart.** Življenjepis otroka. V Ljubljani, 1921. Založil L. Schwentner.

Pieteta, s katero sprejemamo posmrtna dela, v literarni zgodovini bistveno ne odločuje o slovesu; je zgolj odsev genija, ki plava nad grobom. Posmrtna dela so po večini dopolnilo teksta, redko tudi osebnosti, in pokažejo navadno negativno stran. Tako se zdi z Grešnikom Lenartom. Ivana Cankarja prejšnjih dni iščemo, a samo napol znan stoji pred nami — okorel, truden. Ali je ta knjiga oddih ali usih? Vrsto življenj in smrti je iztisnil Cankar iz sebe, skoraj vsa so se cela ločila iz njegovega bistva, a tega dela ni bil odrešen, velika muka se ga drži. Zdi se, da beži Lenart nazaj v mnoga prejšnja dela, zahtevajoč računa, najbolj pa teži na znotraj v pisatelja samega. In tako imamo pred seboj vrsto ulomljenih poglavij, starih znanih slik, vse zapredene in potopljene v dolga reflektivna razmočitvanja, ki utrujeno grebejo po človeški notranjosti; še slog v njih obledi — dokler se ne zbudi Lenartovo srce v grehu. Tu — na dnu — se začne šele mojstrsko delo.

Če v marsikakem izmed prejšnjih del opazamo razblinjenost v kompoziciji, je pri Grešniku Lenartu o pravi kompoziciji sploh težko govoriti. Prvi dve poglavji mogočno zastavita široko povest ne samo otroka, temveč cele družine; nato se nit pripovedi začne odvijati iz srede: Lenart — mož sloni ob postelji mrtve matere in spomini se začno utrinjati, od početja njegovega bitja do tedaj, ko se je po grehu opran zbudil kot človek med živalmi — ljudmi. Vidimo tedaj silo zunaj sredine, kajti jedro hira,

zdi se celo, da lupatam iz bližine pogleda ta ali oni dobrih znancev med Nietzschejem in Gorkim. Ali je Cankar tedaj tu postal ali prestal?

Zasledujoč njegov razvoj, moramo najprej ugotoviti, da se mu razgled vedno bolj zožuje. Zgodnja dozorelost njegovih življenjskih sil se je razhodila po vsem mnogostranem vrhnem življenju, obenem in sproti ošinila vsak pojav posebej in vedno in povsod postavila svoje ljudi — pa nikdar ne zgolj ljudi. Najjasnejši figuri Kantorja in hlapca Jerneja naj potrdita! Razgled se oži, pogled postaja globlji. Čim bolj je dozorevala duševna sila, tem bolj so se obračale oči na znotraj, v človeka samega, v bistvo življenja prav tja do podzvesti: do duševnih utripov pri živalih in otrocih, do same narave. Od tu se začne nova pot. Vsa prejšnja dionizičnost zagreni: po vrhu je šel bič, samo do smeha in jeze je stresel, samo z modrovanjem, ki ni bilo več kakor novost, je učil — a kje je pravica za bič in kje kriterij za modrovanje? Ljudje med ljudmi, ali sami zase, ali drug proti drugemu, vse to je povrhu in mimogrede. Satira se že vrti okoli lastne osi in sama sebe ne vidi. Tedaj nazaj do dna in iz dna! Človeško dostojanstvo v neskaljeni prvotnosti more biti šele protislika družbi. Ne starec Jernej, do maščevalnosti dosledna fikcija, temveč otrok Lenart, v sovraštvo gnan, a po grehu očiščen, in v ljubezen povzdignjen, je zrcalo civilizirani živali, videz-človeku. Grešnik Lenart je naravna vez med Milanom in Mileno in Podobami iz sanj, resen oddih in trpko spoznanje, da je podajanje človeških globin preko simbolizma višek ustvarjanja in da je iskanje človeškega bistva — najsvetejše. Nekdanji osameli utrinki iz dna naenkrat

zahtevajo lastnih, popolnih oseb, pa jih ni mogoče privesiti, dokler ni račun s preteklostjo poravnan — in račun s samim seboj. Skozi novo luč morajo tedaj slike z znanimi osebami: vsa gola potvara od namišljene rodoljubne družbe učiteljev in županov do živalsko umazane dobrotnosti gospoda Ferenciga. Mimo te družbe gre sovraštvo otroka in se začne ljubezen in prerojenje zgodnjega moža ob materi mučenici. Vase je Cankar na novi poti posegel najprej, pendantno fragmentarnemu prejšnjemu življenjepisju je v Lenartu Negodi podal sebe — 10. maj 1876. leta je njegov rojstni dan! — Zato je še posebej jasna muka, ki se drži te knjige: v bolesi novega spoznanja in morda tudi nemoči se jecljajoče spenja kvišku, a boleš sebe samega leži na dnu. Najbolj očit dokaz tega obrata mora biti v slogu. Cankar je predvsem pokazal, da je literatura umetnost besede. Misel in izraz se morata kriti in prehajati v eno bistvo. V pretehtani besedi ne oživi samo pojem, temveč v nji mora svet lepote svobodno rasti: besedni ritem je pot, po katerem se prelija in odseva svetloba. A nekdanja razsipnost besede, s katero je Cankar hotel vso lepoto razodeti v razkošju, meneč, da je nje bistvo v mehki prosojnosti, in jo zato najrajši razlival v trostrokem stavku, je v naši knjigi redka. Njegova primera postane dodelna — absolutnejša. Teženje po zadnjem, iskanje tal je tu njegov slog. Izraz razkošneža, ki se izigrava v čezmernih sporednicah, in oni satirika z uklenjeno antitezo prehaja v tipanje trpečega misleca, ki išče izraza v polni vrednosti živega pojma. Ta obrat je očiten. Sam ga jasno pove: »Težko mi je v roki pero, težje od kamna. Kadar piše človek življenjepis — in vse, kar človek piše, je življenjepis —, ga časih obide groza, mu zastane vest... Zapeče ga spoznanje, da nikomur ni bil postavljen za sodnika, niti sebi samemu ne; in da morda njegove oči niso ustvarjene, da bi razumno in pravično brale, kar je s skrivnostnimi črkami zapisano v globokosti src in duš. Kaj je grešnost, kaj čednost?« (Str. 81.) To ni več Ivan Cankar prejšnje dobe. Poznejša pot je prekratka, da bi jo postavili prvi nasproti, a sam jo

je hotel nadaljevati. Grešnik Lenart je očit dokaz boja med staro maniro in — novo vero, odločitev med intelektom in srcem. To je konec satire.

Francè Koblar.

1. Dr. Fr. Grivec: **Pravovernost svetega Cirila in Metoda**. Odtisk iz Bogoslovnega vestnika. Bogoslovna akademija, Razprave I., Ljubljana, 1921. Z latinskim ekscerptom.

2. Dr. Fr. Grivec: **Cerkveno prvenstvo i edinstvo po bizantinskem pojmovanju**. Bogoslovna akademija v Ljubljani. Knjiga III. Ljubljana, 1921. Poglavja I.—III. so spisana v slovenskem jeziku, a z latinskim izvlečkom, poglavja IV.—VI. pa popolnoma v latinščini.

Obe deli se medsebojno dopolnjujeta, četudi je Pravovernost... napisana v poljudnem slogu in je namenjena širšemu čitateljstvu, Cerkveno prvenstvo pa nosi skozi in skozi strogo znanstven značaj, iz česar je tudi opravičeno, da je drugi del, ki vsebuje vprašanja, ki bi navadnega čitatelja ne zanimala in bi jih tudi v vsem njihovem pomenu ne razumel, napisan v latinščini, ki ga dela v celoti razumljivega učenjaškemu sloju vsega sveta.

Prvi izmed imenovanih spisov se peča s teološko stranjo takozvanih panonskih legend o sv. Cirilu in Metodu. Slavisti se za to stran niso zadostno brigali že iz enostavnega razloga, ker jim manjka primerne teološke izobrazbe. Edini Snopek se je pečal ž njo, a tudi on je prišel do zaključka, da sta spisani v protirimskem, fotijejskem duhu. Grivec želi pojasniti ravno to stran legend.

Metodova legenda omenja, da je Metod predstavil nomokanon v slovanščino. Ruski učenjak A. Pavlov je našel v nekem grškem rokopisu biblioteke »Mediceae Laurentianae« v Florenci odlomek slovanskega rokopisa, ki obsega 28. kalcedonski kanon s komentarjem in kratko polemiko, ki brani prvenstvo rimskega papeža. Vsebina tega rokopisa se sklada popolnoma s tozadevnimi nazori, izraženimi v legendah, tako da se pisatelj odloči za sklep, da imamo v rokopisu v Florenci del prevoda, ki ga legenda pripisuje Metodu, in obenem važen

dokument za pravilno tolmačenje tozadevnih strani legend. Dognanje te zveze je važno, ker florentinski fragment doslovno izreka to, kar implicite vsebuje legenda. Glavni rezultati, do katerih pride Grivec v ti razpravi, so: Sveta brata sta pristaša Fotiju nasprotne, meniške stranke, ki je v zadevi prvenstva rimskega papeža zastopala mnenje Teodora Studita, nasprotno carigrajskemu uradniemu mnenju. To je učilo, da je rimski papež dobil svoje prvostolno stališče vsled politične vloge Rima, kot prestolice cesarstva; na podlagi tega nazora so se carigrajski patriarhi radi imenovali »škofje novega Rima« v nasprotju s papežem, škofom »starega Rima«. Ta način izražanja je bil samo pokrivalo za skrito tendenco, na podlagi političnega položaja prilastiti si cerkveno prvenstvo. Ostali Vzhod, posebno meništvo, pa je vztrajal pri starem nazoru in imenoval rimski sedež apostolski sedež. Odtod izraz apostolik, ki ga tolikrat najdemo v panonskih legendah in ki izvira iz terminologije Teodora Studita. Metodova legenda stavi papeža v isto vrsto s Petrom in uči, da je papež nad koncili. In ravno v vprašanju prvenstva osvetljuje in dopolnjuje legende omenjeni fragment. Ko pisatelj osvetli pozitivno stran legend, ki govori za pravovernost svetih bratov, pojasni s svojega novega stališča še ona mesta, ki jih dosednji raziskovalci navajajo kot dokaz za fotijansko mišljenje pisatelja legend oziroma svetih bratov, katerima so posvečene. Tudi tu se mu posreči, najti razloge, ki razorožijo nasprotno stališče.

Drugi del se peča z vprašanjem »filioque«, ki ga navajajo nasprotniki pravovernosti svetih bratov kot glavni argument za svoje mnenje. Ker se to mnenje opira le na dve kratki opazki o sv. Duhu v Metodovi legendi, še ni mogoče iz njih sklepati na fotijevsko tendenco, kajti Fotijevemu duhu bi bilo odgovarjalo, da bi se bil pisatelj obširneje bavil s tem vprašanjem, tako pa se temu kočljivemu vprašanju, kakor tudi drugim podobnim, očitno izogiba.

Druga razprava o cerkvenem prvenstvu in edinstvu po bizantinskem pojmovanju že računa z rezultati prejšnje in zgodovinsko,

psihološko, teološko in cerkvenopravno razjasni najvažnejše strani tega vprašanja. Naslovi posameznih poglavij »Novi Rim, Pentarhija (božjepravni značaj peterih patriarhatov), Primatus honoris, Mistično pojmovanje cerkve, Apostolik, De unitate ecclesiae, De capite ecclesiae, Scholia Slavica de primatu ecclesiae (omenjeni florent. fragment)« že sami zadostno označujejo vsebino.

Rezultat Grivčevih izvajanj je: Vzhodni kristjani se razlikujejo od zapadnih ne samo po nauku, ampak tudi po načinu mišljenja (mentalnosti); kakor je Grkom lasten nauk o izhajanju sv. Duha, prav tako tudi mnenje o primatu in edinstvu cerkve, ki se je do X. stoletja razlikovalo od tozadevnega naziranja vzhodnih menihov. Bizantinski škofijski sedež je dobil svoj pomen vsled političnega razvoja Carigrada, zato so se začeli nagibati k mnenju, da se sedež cerkvenega prvenstva lahko menja vsled menjajočih se političnih razmer, češ, tudi rimski škof je prišel do svojega stališča le vsled politično centralnega stališča Rima. Odtod prenos imena Rim na Carigrad (novi v nasprotju s starim Rimom). Tem stremljenjem nasproti pa se je postavljal izraz apostolski sedež, apostolik, za Rim in papeža. Bizantinskemu nazoru so prišle na pomoč cerkvenopravne teorije o pentarhiji, o primatu honoris in o mističnem pojmovanju cerkve. Grški menihi, katerih duha predstavljata tudi sveta slovanska brata, kakor jih slikajo legende, pa so stali do X. stoletja na pravilnem, carigrajskemu uradniemu nasprotnem stališču.

Obe razpravi sta znatno razširili in utemeljili pravilno pojmovanje življenjskega dela slovanskih apostolov ter zgodovinskega razvoja cerkvenega razkola. Grivčev slog je lapidaren, skrajno logičen; vprašanje, ki bi bilo lahko skrajno polemično, obdeluje z občudovanja vredno obzirnostjo in eleganco, katere bi se šli lahko k njemu učiti vsi, ki v polemiki tolikrat pozabljajo obzirnost do nasprotnika in spoštovanje do njegovega mnenja. Nikjer ne stopa na prvi plan tendenčnost izvajanj, vedno skuša biti pravičen nasprotnikovemu prepričanju — vse to so lastnosti, ki jih mora imeti vsak resen znanstvenik. Mislim, da je to prava

pot in z večjo gotovostjo vodeča k cilju, kakor razburjena polemika, ki pogosto pozabi na stvarnost.

Neke posebnosti Grivčevega sloga v »Cerkvenem prvenstvu« pa ne smem prezeti, to je namreč konsekvantna raba i mesto in. Ker je v ostalih Grivčevih spisih ne opažam in ker ne najdem pravega razloga zanjo, mi je ostala nerazumljena in neopravičena. Tudi če bi to imelo namen, naš jezik približati srbo-hrvaškemu, bi tega ne odobral.

Frst.

Gustav Šilih: *Nekoč je bilo jezero...* Dolinska bajka. V Ljubljani, 1921. Natisnila in založila Učiteljska tiskarna v Ljubljani. Baš naši ljudskošolski učitelji so naši najmarljivejši mladinski pisatelji. To je pohvala. Žalibog pa, da je med temi pisatelji tako malo umetnikov. To še ni graja. Zakaj, kar ni, pa ni. Da pa marsikateri mladinski pisatelj-učitelj sploh ne ve, kako je treba in kaj je treba pripovedovati, to je graja. Tega ne ve sicer tudi marsikateri mladinar, ki je slučajno akademik. Resnica pa je, da so naši klasični mladinski pisci vendarle sami — akademiki, katerim je kolikor toliko razširila obzorje »kritiška šola«, ki je učitelj ni užil ali z lastno energijo nadomestil, kakor so jo naš Funtek, češki Frida in mnogi drugi. S tem pa nikakor nočem zaničevati organiziranega učiteljskega mladinskega slovstva. Le verjeti ne morem vanj, dokler bo surogatno za pristno, kakor je premnogokrat tudi naše ljudskovzgojno berilo plehkoba, diletantstvo in nezrelost. O Gustavu Šilihu sem bral, da je še mlad. Iz njegove »dolinske bajke« verjamem. To mu je v hvalo in grajo. Čutim, da ni brez pripovednega daru in da jezik precej obvlada. Pa je še nezrel in nisem se še skozi katerokoli knjigo s toliko mučno energijo prebil, kakor baš skozenj. (O, berem neokusnosti dijaških nalog in sem žilav!) Najbolj me je odbila neokusnost širokega »pesniškega« opisništva, strašno, deloma sijajno anahronistično atributstvo, v katerem tone medli curek fabule kakor v plevelu žito ali v pesku počitek. Dramatika te fabule kaže sicer zdrav pripovedni čut. Ni sicer vse izvirno (Ganghofer, Finžgar, Prelesnik), pa kdo bi

zameril, ki je dobil vtis, da je pisateljevo hočenje novo: ustvariti narodno vzgojen zgodovinski mladostni roman. Zato bom odpustil Šilihu neokusnost njegovega debitnega dela v nadeji, da bo po smotreni izobrazbi v nekaj letih sam izpregledal in spoznal hibe svojega mladega peresa. Naslovne slike Josipa Žagarja ne vem oceniti. Okras na zadnji platnici umem iz knjige. Oprema knjige je založništvu v čast.

Dr. I. Pregelj.

Dr. Leopold Lenard: *Jugoslovenski Piemont*. (Cirilova knjižnica, 2. zvezek. Maribor, 1920. — 8°, str. 152.)

Pisatelj, ki sicer ni poklicni zgodovinar, si je stavil nalogo, da seznani tudi širše plasti slovenskega ljudstva s historičnim razvojem našega osvobojenja. Od spisa je izšel dosedaj le prvi del, ki opisuje glavne dogodke srbske zgodovine od začetka turškega robstva pa do vstaje Črnega Jurija. Z bitko na Vračaru pri Belgradu (dne 1. aprila 1804) zaključuje ta snopič prvo osvoboditev Srbije izpod turškega jarma. Žarišče vsega tega gibanja so v starejši dobi naravno tvorili Srbi, saj je šlo v prvi vrsti za njihovo lastno kožo in jim sosednji Hrvati in Slovenci niso mogli drugega nuditi, ko varno zatočišče številnim Uskokom. Mimogrede bodi omenjeno, da tem slednjim ni nikoli načeloval kak Jernej Ravbar, pač pa Jernej Raunacher. Z zanosom opisuje pisec vrline srbskega naroda, ki ga je spomin na slavno preteklost vedno znova budil in mu zbujal upanje v novo vstajenje. Pri opisu srednjeveških notranjih državnih razmer pa je zašel predač s trditvijo, da je bil fevdalni vladar gospodar vse zemlje. Z zgodovinskimi dejstvi se dalje ne ujema, da bi bilo srbsko plemstvo nositelj državne misli; kajti vprav to plemstvo je s svojo samopašnostjo, vladoželjnostjo, grabežljivostjo in podkupljivostjo v prvi vrsti zakrivilo usodni propad stare srbske države. V knjižici je še več drugih zgodovinskih netočnosti, ki pa ne kaže vseh navajati, ker delce ni toliko namenjeno strokovnjakom kot širokim masam. Vendar pa moram glede meropsov pripomniti, da to niso bili nikaki ostanki starih Tračanov, marveč le grška

označba in uredba kmečkih najemnikov. — Pisatelj nam riše socialno stanje srbskega naroda ob prehodu pod turško gospodstvo, popisuje v naslednjem vpliv korrupcije in ž njim združeno poslabšanje stanja srbske raje ter blagodejen vpliv cerkve in duhovščine. Vedno neznosnejše razmere so rodile odpor, ki se javlja v široko razpletenem uskoškem in hajduškem gibanju, dokler ni došlo do pravcate pobune celokupnega naroda. Dobro so opisani dogodki, ki so v drugi polovici XVIII. stoletja morali v Srbiji omajati vero na odlašljivo pomoč od avstrijske strani in ki so končno privedli do samostojnega nastopa Črnega Jurija.

Kar tiče formalne strani, pa mora tudi nepazljivi čitatelj ugotoviti, da je knjižica pisana v naglici in pod vtisom in vplivom hipnih domislekov. Mnogo stvari se ponavlja, o marsičem razpravlja ločeno, kar bi sodilo skupaj, uporno gibanje koncem XVIII. stoletja opisuje dvakrat, o Selimovih reformah pa pripoveduje kar trikrat. Pisatelj, ki se je že toli pečal z jezikoslovjem, bi moral posvečati nekoliko več pažnje tudi uglednosti in pravilnosti jezika. Nevoljništvo in tlačanstvo nazivlja pod nemškim vplivom »telesno podaništvo« (Leibeigenschaft), podobno je z »viteškim roparstvom« (Raubritter) ter z izrazi »odleglost, odlegli kraji« (abgelegen, mesto: oddaljen), »priklenjen k grudi« (an die Scholle gebunden), »navezati stike« (Beziehungen anknüpfen), »vstajo dvigniti« itd. Slovenec tudi ne pravi, da se »oddaja« skrbi ali trgovini, ali da je »oddan sultanu«. Tudi v slovničnih stvareh je doslednost lepa reč, tu pa najdemo n. pr. enkrat obliko janičarev, drugič janičarov, redko pa pravilno janičarjev. Čudno se sliši, da se tudi krave dojijo (str. 98, mesto molzejo), nedoločnik od žanjem pa se ne glasi žanjati, marveč pač le žeti. Sploh bi se dalo iz tega dela sklepati, kot da bi Slovenci še ne imeli ustaljenega književnega jezika in trdnih slovniških oblik. Pri sledečem zvezku naj pisatelj to stran skrbneje in vestneje obdela, — vsaj toliko, da bo podana snov prebavljiva tudi za tistega, ki ni ravno kak slovniški gurmand.

J. Mal.

UMETNOST.

Zbornik za umetnostno zgodovino. Urejuje dr. Izidor Cankar. Izdaja Umetnostno-zgodovinsko društvo v Ljubljani. (To je tudi naslov za naročila.) I. letnik (štirje zvezki).

Zbornik je o novem letu zaključil svoj prvi letnik, zato je umestno, da se malo podrobneje ozremo na delo, ki ga je izvršil. Že v prvem poročilu smo omenili, da se njegovo delo ne omejuje samo na zgodovino domače umetnosti, kakor vsa dosedanja taka podjetja pri nas, ampak istaklo na važna vprašanja občne zgodovine umetnosti, varstva spomenikov in podobno, to se pravi, da se njegov program popolnoma sklada s programom enakih podjetij drugih narodov.

Poglejmo danes, koliko je I. letnik obogatil in razširil naše znanje o zgodovini domače umetnosti. Že zadnjič smo omenili tozadevne sestavke v zv. 1—2; v drugem zvezku (3—4) spadajo v to vrsto: Fr. Stelè, Gotske freske na Jezerskem; Jos. Dostal, Iz Langusove ostaline; V. Steska, Kipar Alojzij Progar; Stelètovo poročilo o varstvu spomenikov; Cankarjevo o narodni galeriji in nekaj drobtin. Vsi ti članki nam odpirajo deloma nove vidike na posamezne spomenike in umetnike naše domovine, deloma pa tudi na občni razvoj umetnosti na naših tleh tekom stoletij. Posebno srečna je misel V. Steskovega opisa in zgodovinske razlage postanka nekaterih ljubljanskih spomenikov v zv. 1—2. Po ti poti je edino mogoče vzbuditi zanimanje in razumevanje za neznatne spomenike preteklosti, ki jim komaj kdo posveča pozornost, ko gre mimo, ki jih lastniki hiš, kjer se nahajajo, često samo komaj še tolerirajo, ki pa imajo pogosto, kakor je dokazala ta razprava, važno kulturno-zgodovinsko ozadje. Da se to vprašanje čim bolj razbistri, bi si dovolil k spomenikom samim, ne oziraje se na kulturno-zgodovinsko ozadje nekaterih izmed teh, ki je literarno ugotovljeno, nekoliko opazk. Str. 49., sl. 1., Kristus na križu na dvorišču hiše št. 6 na Zabjaku. Časovna opredelitev Steskova je pravilna. Spomenik spada gotovo še v XV. stoletje nazaj. Predstavlja štirioglato kamenito ploščo, ki je poglobljena v obliki

štirioglate plitve dolbine, obrobljene na straneh in na vrhu z žlebom, v katerem se nahaja motiv okrogle palice, ki se seče v zgornjih oglih — motiv obrobitve dolbin ali vrat, ki je karakterističen za prav pozno gotiko. Janez in Marija, izvedena v visokem reliefu, stojita na konzolah, ki posnemata gotске kapitule. Kvaliteta dela samega pa je popolnoma kamnoseško-rokodelska, delo bi spadalo po svoji primitivni izraznosti pod poglavje takozvanega kmečkega ekspresionizma; pri vsi grobosti izvedbe in pri vsi okornosti gest, ki imajo namen, spremljati duševne doživljanje predstavljenih, je tako, da se tudi umetniško v okviru primitivne umetnosti dviga nad navadni nivo in predstavlja spomenik, vreden ohranitve brez ozira na svojo častitljivo starost. S tem spomenikom se je zgodil v zadnjem času slučaj, ki je tipičen za razmerje naše občnosti, posebno naših rokodelcev, do takih spomenikov. Prejšnji lastnik hiše, g. Kregar, je naprosil nekega zidarja, naj preišče ali je spomenik iz kamna, kakor je on domneval, ali iz gipsa, kakor so drugi trdili. Mesto, da bi zidar previdno ostrgal z nožem ali kakim drugim orodjem nekoliko barve, da pride do kamna ali gipsa, je poskusil material s tem, da je z ostrino cepina kljuvil po plošči in precejšen kos ob križu odbil in sevó nepobitno dognal, da je to kamen. — Po starosti je ta spomenik nedvomno najstarejši med vsemi, ki jih je Steska objavil.

Kar se tiče časovne opredelitve naslednjih sl. 3., sl. 4. in sl. 7., bi opomnil sledeče: Najstarejši med njimi je stilistično nedvomno sv. Florijan (sl. 7.) v Nunski ulici št. 2. Ta je skozi in skozi poznogotski, brez sledi ob začetku XVI. stoletja nastopajočega vpliva italijanske renesanse. Če bi bila letnica 1616, ki je bila vidna nekdaš na ščitku in je še sedaj na fotografiji, točna, bi kljub gotškemu značaju nujno moral v eni ali drugi smeri izdajati renesanski značaj, ki je vladal takrat pri nas že okrog 100 let. Letnica se more nanašati samo na preslikanje reliefa, ki se lahko nanaša na dogodek, o katerem piše Thalnitscher. Delo pa je nedvomno vsaj 100 let starejše kot letnica 1616. Okvir z žlebom, paličastimi robovi in zmaji na vrhnih oglih

je skozi in skozi gotški po svojem motivu in spada v isto kategorijo kot zgoraj omenjeni okvir reliefa na Žabjaku št. 6. Stilistični motiv sv. Florijana, ki je močno »narejen«, je tipičen rekvizit gotске plastike in slikarstva koncem XV. in začetkom XVI. stoletja; plašč z motivom »ušesa« ob levi nogi in gubami, ki so čisto dekorativno svojevoljno lomljene in razdeljene, je vsakdanji v slogu, ki ga opisuje članek o gotških freskah na Jezerskem v št. 3—4 Zbornika; tam lahko vsak primeri te motive na slikah klečečega Jezusa, spečega Janeza in klečeče Marije. Tipično gotški je tudi drog zastave, ki se ovija kot ozek trak okolu njega — ta motiv je skoro stalen v gotški ornamentiki (okviri itd.); tudi tip glave z močno grivo las spada popolnoma v opisani stilistični okvir. Kvaliteta dela je mnogo boljša kakor opisanega reliefa na Žabjaku št. 6; čas postanka torej več ali manj začetek XVI. stoletja.

Njemu sledi po stilistični starosti sl. 4. sv. Krištof v ulici sv. Florijana št. 1. Dr. Ilg je njegovo starost popolnoma pravilno ocenil, če pravi, da je nastal okrog leta 1530. Okvir s stebri in obeskom nad glavo sv. Krištofa, tip sv. Krištofa, obleka in njeno gubanje — vse to je tako karakteristično za takozvano nemško renesanso, in sicer ravno za čas kot ga omenja Ilg, in dalje do srede XVI. stoletja, da brez težave lahko označimo čas postanka tega spomenika z drugo četrtino XVI. stoletja. Tudi ta spomenik čisto gotovo ni bil napravljen za namen, kakor ga opredeljuje Thalnitscherjeva notica, ampak je bil kvečjemu zanj adaptiran.

Tudi pri tretjem teh spomenikov, Kristusu na križu, sl. 3., je skoro izključeno, da je bil napravljen za namen, ki ga omenja Thalnitscherjeva notica, vendar pa stilistično veliko manj kot pri omenjenih dveh. Gotika in renesansa se na njem prepletata, »borita«, kakor pravi Steska, vendar tako, da je vseeno delo v celoti bolj renesansko kot gotško. Naj je delo tudi preprosto kamnoseško delo, je vseeno telo Kristusovo tako premodelirano v smislu nove lepote telesne polnosti in skladnosti njegovih posameznih delov, da paralelizira bolj gotško pojmovani figuri sv. Janeza in

Marije. To delo je težko natančneje časovno opredeliti, ker je rokodelskega značaja in ker se je pri nas gotika borila z renesanso deloma tudi še o Chrönovem času, torej začetkom XVII. stoletja, zato je Ilgova opredelitev splošno v XVI. vek zelo previdna, zdi se mi pa vseeno mogoče izključiti prvo polovico XVI. stoletja in datirati to delo v sredo ali drugo polovico XVI. stoletja, eventualno še tudi v čas, na katerega se nanaša Thalnitscherjeva notica.

Dva druga članka pod naslovom »Slikar Johannes de Laybaco« in »Gotske freske na Jezerskem« pa v drugem oziru odpirata nove vidike na razvoj umetnosti na naših tleh, ker polagata temelj za študij gotskega slikarstva v XV. stoletju, ki je v Sloveniji precej dobro zastopano s spomeniki. Prvi članek označa stil Johanna de Laybaco, njegovo pokolenje in pokolenje njegove umetnosti, ki se giblje v okviru gotskega idealizma prve polovice XV. stoletja, ki je splošna last srednje Evrope. Dediščina XIV. stoletja je v ti umetnosti, ki jo je Janez prinesel s Koroške, še močno vidna, dočim se naslednja doba, poznogotski realizem, le rahlo napoveduje. Z realizmom druge polovice XV. stoletja se peča druga razprava in opredeli slog slik na Jezerskem kot slog alpskega slikarstva, kakor se je izpremenilo pod vplivi nürnberškega slikarstva, posebej mogoče Wohlgemutove delavnice; nürnberško slikarstvo je posredovalo našemu, kakor se nahaja na Jezerskem, tudi nizozemske motive, ki se pojavljajo v novih tipih in stojnih motivih.

Tako vidimo, da vrši Zbornik velevažno znanstveno nalogo glede študija domače umetnostne zgodovine. Kaj pa je podal do sedaj glede spoznanja problemov splošne zgodovine umetnosti, bomo prihodnjič opredelili.

Frst.

1. **Grafička Umetnost**, III. sv. Ureduje M. D. Gjurić. Zagreb, 1921.

2. **Umjetnost**, almanah za slikarstvo, grafiku i skulpturu, sv. IV. Uredio odbor. Izdaje Kolegij jugosl. grafičara. Zagreb-Ljubljana, 1921.

3. Isto, drugo izdanje, Zagreb-Ljubljana, 1921.

Grafička Umetnost je s IV. zvezkom razširila svoj program in postala glasilo Kolegija jugosl. grafičarjev ter seznanja z jugoslovansko umetnostjo vseh strok. Kar se zunanje opreme tiče, je postala mnogo manj razkošna kakor so bili prvi trije zvezki. Vse je nadkriljeval v svojem tekstnem delu III. zvezek, ki ga je opremil M. D. Gjurić z originalnimi lesorezi. Ta oprema, tiskana v rdeči barvi, je obstojala iz inicial, vsebujočih majhne sličice, končnih vinjet ter lesoreznega, preprosto grafično zasnovanega okvira. Žal, tisk (črke teksta) ni stal na enaki višini, ker bi sicer lahko imeli v tem zvezku res vseskozi monumentalno knjižno izdanje. Tekst tega zvezka je bil posvečen umetniškemu vprašanju, splošna smer je v tem kakor tudi v IV. zvezku naperjena proti ekspresionizmu in drugim modernim smerem. III. zvezek vsebuje pet originalnih grafičnih prilog, povečini kamenotiskov M. Račkega, M. Rašice, I. Benkovića in M. D. Gjurića.

Kakor sem že omenil, se je v IV. zvezku program razširil tudi na ostale stroke umetnosti. Tendencia gre tudi sedaj izrazito proti najnovejšim umetniškim strujam. To je posebno razvidno iz Pregleda umjetničkih izložbi, ki je prvič reklama za lastna podjetja in lastne sotrudnike, kar bi ne bilo nič slabega, drugič pa v svoji sumaričnosti po mojem nekoliko prepovršen, kadar gre za dela novejših struj.

Prva izdaja tega zvezka, ki je tiskana na boljšem papirju kakor druga, ima poleg pet hrvatskih originalnih grafičnih del (največ litografije) Gjurića, Šupuka in Čutukovića tudi tri slovenske originale: B. Jakac, Božič in Koncert (linorezi) ter S. Šantel, P. H. Sattner (lesorez). Druga izdaja, ki je očividno namenjena širši publiki, ima samo dve originalni prilogi: S. Šantel, Slovenski seljaci (lesorez) in Gjurić, Iz starog Zagreba (litogr.).

List pozdravljamo, ker nam je umetnostna vzgoja nujno potrebna, vendar pa ne vemo, če bo mogel vršiti svojo nalogo kot glasilo več ali manj zaključene skupine umetnikov. Toda vsaj okvir je dan, mogoče mu bo praksa sama izpopolnjevala vsebino. Prvi trije zvezki so imeli izrazito smer tja, kjer nam je propaganda nujno potrebna, v smeri

originalne grafike in so se lepo razvijali, čeprav originali tudi niso bili vedno na višku. Načelo: z originalom pred publiko in pripravljati pot razumevanju tega, četudi na prvi pogled malopomembnega originala, je nedvomno pravilno; kakor hitro se je program začel širiti in so poleg originalov prišle v list tudi reprodukcije, so se pojavili slabi tiski, ki so poleg tiskovno boljših ali dobrih originalov naravnost boleli. Sedaj, ko reprodukcija številčno prevladuje nad originalom, je postal list naravnost nereprezentativen; reprezentativnost pa mu je treba strogo varovati, če hoče biti kos svoji nalogi. K reprezentativnosti pa spadajo v prvi vrsti dobre in primerno podane reprodukcije. Želeti je torej, da ostane edino izrazito umetniško podjetje v Jugoslaviji na primerni višini; publiko mu bo sevé treba še iskati in vzgajati; našla pa bi se nedvomno, samo podjetje bi moralo nuditi nekaj pozitivnega obema, i lajiku i umetniku, da bi imela oba interes na njem.

Frst.

Božična razstava l. 1921. v Jakopičevem paviljonu. — Bila je to pravzaprav v prvi vrsti prodajalna razstava, ki si je nadela ponosno ime »Slovenska umetnost«. Pač bolj v svrhu reklame, kakor v označbo svojega umetniškega bistva. Predmetno je prevladovala v nji slovenska pokrajina, posebno Bled, Kamnik, domače goré itd. so bili zastopani v nešteti variacijah. Toda kakor se je ta razstava nazvala radi predmeta, ki ga obdeluje, slovenska, bi se z isto pravico ali mogoče še bolj nazvala vsaka razstava slovenskih slikarjev slovenska, ker če jo predmet opravičuje za to, jo tem bolj opravičuje k takemu imenu osebnost, ki jo ustvarja in ki je v umetnosti neoporečno večjega pomena kakor predmet. Edini, ki skuša preko predmeta tudi res posebno slovensko čustvovati, je M. Gaspari.

Glavni razstavljalci so bili: Rud. Marčič (slikar), J. Dolinar (kipar), I. Zajec (kipar), M. Gaspari (slikar), I. Vavpotič (slikar), P. Žmitek (slikar) in Anica Zupanec (slikarica) ter S. Šantel (slikar). Vendar pa je imel človek vtis, da je vsa razstava samo radi Marčiča, ki je tudi imel največji uspeh

pri publiku. Ljubljana se je oddahnila, češ, po tolikih razburjenjih zadnjih razstav vendar enkrat zopet umetnost, ki jo razumem, ki me ne sili k razmišljanju, ki me ne ogorča z novim, ki je že po vsem kulturnem svetu premagano. Marčičeva umetnost je namreč še za eno generacijo starejša od naše najmoderneje. Izposodila si je od impresionizma prav toliko sredstev in motivov, da lahko zadvoji okus najširše meščanske družbe, ki si ne upa vzeti v svoje stanovanje originala kakga domačega slikarja iz preprostega razloga, ker so rekvizit njene stanovanjske dekoracije efektne barvane razglednice, lovski in pokrajinski žanr in barvne priloge družinskih listov. Okus prikrojen nivoju t. zv. »umetniških« razglednic je tu našel obilo zadovoljstva. En motiv je bil efektnejši od drugega, dnevni in letni časi so se vrstili pred nami študirani na motivu Bleda in Kamniške okolice in pred dvajsetimi leti revolucionarne vijoličaste sence, včasih naravnost boleče, so našle obilega polja.

L. Dolinar je razstavil par malih kipcev, tako Buda, ki je nepotrebna parafraza na Meštrovićevo »Molitev«. Figura je ikonografsko tako sorodna Meštroviću, da je ni mogoče prezreti; kar je Meštrović dosegel v miru, ki preveva vso kompozicijo v vseh njenih detajlih, je poskusil Dolinar v iskani nemirni pozi, ki prav nič ne odgovarja ideji večnega kontemplatorja Bude. Vtis imam kot da je to delo nastalo v zavednem ali vsaj nezavednem stremljenju, kopirati in prekositi Meštrovića. Tudi pri Sfingi se človek ne more otresti primere z Meštrovićem, ki se zdi po nepotrebem popravljen. Statični motiv te Sfinge je iskani v istem smislu, kakor pri Budi. Obakrat ima Dolinar prastar tip, na katerem se dá komaj kaj izpremeniti, in v duhovnem smislu poglobljeno kompozicijo Meštrovićevo. Mislim, da taki prostovoljni ali neprostovoljni dvoboji z velikimi deli preteklosti in sodobnosti Dolinarju niso na korist.

Menda je karakteristično za to razstavo in za našo publiko, da med vsemi slikarji, ki so razstavili, neoporečno najkulturnejši in najboljši, Vavpotič, edini ni nič prodal.

Poudarjam še enkrat, da ta razstava ni imela umetniških vidikov pred očmi, ampak je bila čisto prodajalnega značaja. In molk o nji v našem dnevnem časopisju pač ni bil samo slučajan.

Frst.

GLASBA.

Zlatko Grgošević: Četiri jugoslavenske pučke popijevke. Za muški zbor a cappella. Op. 1. Sadržaj: I. Vešar piri. II. Kraj potoka. III. Zaspala devojka. IV. U čas, dok se akšam čita. Edition Čaklović — Zagreb, 1920.

Kot I. zvezek Jugoslavenskih zborova — urednik je Ant. Dobronić — so izšle te skladbe. Na prvi pogled je jasno, da spadajo v tisto smer, ki jo tako izrazito kažejo Ant. Dobroničeve »jugoslavenske pučke popijevke«, op. 4. Kakor se vidi, ta smer zaganja vedno širše valove. Hoče pa s svojimi deli iti na znotraj, do globlje korenine, na zunaj pa hoče doseči vzpostavitev nacionalne glasbene umetnosti v zmislu tradicij Lisinskega in Mokranjca, toda z večjimi umetniškimi zahtevami in sodobno skladateljsko tehniko (Predgovor). — Pred vsem kažejo neko barvno enotnost, ki teži za tem, da zlasti v spremljanju ustvari enoten kolorit, ponajveč nasičenega, celo težkega. Vendar pa jim — se zdi — ne gre za barvenost kar tako, ampak za poglobitev napeva. To je prav tako, kot če slikar naslika pokrajino, pa ne kakor jo vidi v luči, žarkih, ampak kakor jo je v sebi občutil in jo presnoval, preoblikoval in poglobil ali, recimo, potopil v svoj občut in jo potem podal, pa ne kot posnetek, izrezek narave, ampak kot izraz svoje duševnosti, ki se ta narava v njej zrcali. Zato tudi ta struja navidez silno samovoljno postopa; pri obdelovanju nekatere znake silno poudarja, povečuje, druge, ki bi človek menil, da so sami po sebi dani, sploh opušča in pogosto s praznotami ali samo rahlimi namigi čudno prvobitno slikovitost dosega. Sladko — v običajnem zmislu — to izvečine res ni, prevzema pa, da obstaneš in posluhneš. Tudi morda še ni vse

povrelo — kakšen kolorističen učinek bi se morda z manjšimi stroški dal doseči — toda vino bo ognjevito, lep, vonjiv okus ostane človeku po njem. Ta prelivajoča se gorka barvenost in globlji izraz v marsičem temelji na brezobzirnih kontrapunktičnih zamislih.

Dr. Fr. Kimovec.

Karlo Adamič: Slovenski akordi. Zbirka 22 oziroma 32 mešanih in moških zborov. I. in II. zvezek. Uglasbil stolni kapelnik in glasbeni učitelj v Senju. V Ljubljani, 1921. Jugoslovanska knjigarna. Cena: vsak zvezek 40 K. — Karlo Adamič se nam je v cerkveni glasbi pred nekaj leti predstavil dokaj ugodno z zbirko Marijinih pesmi. V tej se manj ugodno. Res je število skladb veliko — 54 —, pa bi rajši imeli malo število res dobrih. Kar je daljših, so vse slabotne, namesto kakršnega koli razvoja se ti neprestano vrtila ista misel v isti obleki pred očmi. Nekaj srednje dolgih je še najboljših. Krajše so ali narodne, kar pa ni označeno, tudi so včasih nerodno obdelane — ali pa samostojne, le da se vse pesmi, ki so zložene na znano besedilo, tesno oklepajo tudi znanih napevov, kar smo mestoma že tudi pri Marijinih občutili. Razloček je samo ta, da so v tej izdaji nekoliko oslavljeni. Ti očitni nedostatki naših podeželskih zborov res da prida ne bodo motili, kar pa seveda vrednosti zbirke ne določuje.

Fr. K.

Emil Adamič: Nočne pesmi. Samospevi za nizki glas s klavirjem. Založila in izdala »Jugoslovanska knjigarna« v Ljubljani, 1921. Cena 40 K. Pet pesmi je, ki kažejo, da se je vretje sedanjih čudno neustaljenih dni tudi Adamiča položilo. Če smo ga doslej poznali ponajveč kot veseliga, včasih malo srboritega fanta, zahteva zdaj, da ga začnemo od globlje strani presoјati; še odločneje namreč kot v teh pesmih je začel hoditi samostojna pota v svoji suiti »Ah mladost ti moja, kje si?«, ki kaže — kakor že Nočne pesmi — čut za toplo iskrenost, ki jo rad ožari s svetlobo, upodobi z mehkim usmevom. Zadnje tri so zlasti pisane s srčno gorkoto.

Fr. K.

SLOVENSKO ČASOPISJE V LETU 1921.

Sestavila dr. M. P.

Na slovenskem ozemlju (v Jugoslaviji, Italiji in R. Avstriji) so izhajali koncem leta 1921. sledeči časniki in časopisi:

I. Politični dnevniki in tedniki

(pri njih so označene stranke, katerih glasilo so; navedeni so tudi nemški listi, glasila nemških manjšin):

- Avtonomist.** Izhaja vsak ponedeljek zjutraj. Ljubljana. 1. 1. Ur. Jože Petrič.
- Novi Čas.** Delavski list. Izhaja vsak delavnik. Ljubljana. 1. 1. SLS. Ur. Fr. Kremžar.
- Delavec.** Izhaja vsak petek. Ljubljana. 8. 1. JSDS. Odg. ur. Ivan Tokan.
- Delo.** Glasilo komunistične stranke Italije. Izhaja vsak petek. Trst. 2. 1. Odg. ur. Jos. Tuntar.
- Nova Doba.** Izhaja vsak torek, četrtek in soboto. Celje. 3. 1. JDS. Odg. ur. Vekoslav Spindler.
- Domoljub.** Glasilo jugoslov. Kmetске Zveze. Izhaja vsako sredo. Ljubljana. 34. 1. SLS. Ur. Anton Sušnik.
- Domovina.** Izhaja vsak petek. Ljubljana. 4. 1. JDS. Odg. ur. Jože Hojkar.
- Edinost.** Dnevnik. Trst. 46. 1. Ur. Štefan Godina.
- Enakost.** Politični list za delavsko ljudstvo. Izhaja vsak četrtek kot priloga Napreja. Ljubljana. 2. 1.
- Ljudski Glas.** Izhaja vsako sredo. Ljubljana. 3. 1. Tisk. v Kočevju. JSDS. Odg. ur. Andrej Svetek.
- Prekmurski Glasnik.** Izhaja vsako nedeljo. M. Sobota. 2. 1. JDS. Odg. ur. Al. Kühar.
- Slov. Gospodar.** Izhaja vsak četrtek. Maribor. 55. 1. SLS. Odg. ur. Vlado Pušenjak.
- Jugoslavija.** Izhaja vsak dan. Ljubljana. 4. 1. NS. Glavni in odg. ur. Zorko Fakin.
- Jutro.** Dnevnik za gospod., prosveto in politiko. Ljubljana. 2. 1. JDS. Odg. ur. Vit. F. Jelenc.
- Kmetijski List.** Glasilo Samostojne kmetijske stranke za Slovenijo. Izhaja vsak četrtek. Ljubljana. 3. 1. JDS. Ur. Jakob Kušar.
- Ptujski List.** Polit.-gosp. tednik. Ptuj. 3. 1. JDS. Odg. ur. dr. Tone Gosak.
- Naprej.** Glasilo jugoslov. soc.-demokratske stranke. Izhaja vsak dan. Ljubljana. 5. 1. JSDS. Odg. ur. France Svetek.
- Slov. Narod.** Izhaja vsak dan. Ljubljana. 54. 1. JDS. Glavni ur. Rasto Pustoslemšek.
- Delavske Novice.** Izhaja vsak petek. Ljubljana. Neodvisno delavsko glasilo. Odg. ur. Emil D. Stefanović.
- Novine.** Glasilo prekmurskih Slovencev. Izhaja vsako nedeljo. Črenšovci. 8. 1. Tisk v D. Lendavi. SLS. Ur. Jožef Klekl.
- Nova Pravda.** Glasilo Narodno-socialistične stranke. Izhaja vsako soboto. Ljubljana. 2. 1. NS. Odg. ur. Vladimir Kravos.
- Radikal.** Gospod., polit. in kult. organ. Izhaja vsako drugo soboto. Kočevje. 1. 1. RS. Odg. ur. Vilibald Schubitz. — R. ima tudi nemško izdajo.
- Sedanjost.** Izhaja vsako soboto. Novo mesto. 1. 1. SLS. Odg. ur. Fran Radešček.
- Slovenec.** Polit. list za slov. narod. Izhaja vsak dan. Ljubljana. 49. 1. SLS. Odg. ur. Mihael Moškerc.
- Koroški Slovenec.** List za polit., gospod. in prosveto. Izhaja vsako sredo. Tisk. na Dunaju. Odg. ur. Jožef Žinkovsky.
- Straža.** Polit. list za slov. ljudstvo. Izhaja v ponedeljek, sredo in petek. Maribor. 13. 1. SLS. Odg. ur. Vlado Pušenjak.
- Goriška Straža.** Izhaja vsak četrtek. Gorica. 4. 1. Odg. ur. Roman Cej.
- Murska Straža.** Glasilo obmejnih Slovencev. Izhaja vsako soboto. Radgona. 3. 1. SLS. Odg. ur. Roman Bendé.
- Tabor.** Izhaja vsak dan. Maribor. 2. 1. JDS. Glavni ur. Radivoj Rehar, odg. ur. Rudolf Ozim.
- Naša Vas.** Glasilo zemljoradničke stranke za Slovenijo. Izhaja vsak četrtek. Celje. 1. 1. ZS. Odg. ur. A. Novačan.
- Volksstimme.** Glasilo jugoslov. soc.-dem. stranke za Slov. Izhaja v torek in nedeljo. Maribor. 3. 1. JSDS. Odg. ur. Rud. Golouh.
- Cillier Zeitung.** Izhaja v četrtek in nedeljo. Celje. 3. 1. Odg. ur. Franz Schauer.
- Gottscheer Zeitung.** Izhaja 1., 10. in 20. vsakega meseca. Kočevje. 2. 1.
- Marburger Zeitung.** Izhaja vsak dan. Maribor. JDS. Odg. ur. V. Al. Eigl.

II. Časopisi znanstvene in umetnostne vsebine:

Čas. Znanstvena revija Leonove družbe. Dvomesečnik. Ljubljana. 16. l. Ur. dr. Jos. Srebrnič.

Časopis za slov. jezik, književnost in zgodovino. Izhaja štirikrat na leto. Ljubljana. 1920. 2. l. Ur. I. Kidrič, R. Nahtigal, Fr. Ramovš.

Časopis za zgodovino in narodopisje. Več zvezkov v letu. Maribor. 1920. 16. l. Ur. prof. Fr. Kovačič.

Dom in svet. Književnosti in umetnosti. Mesečnik. Ljubljana. 34. l. Ur. dr. Fr. Stelè.

Drama. Maribor. 1. l. Ur. Silvester Škerl.

Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo. Ljubljana. 1920. 1. l. Ur. dr. Jos. Mantuani.

Kres. Družinski list. Mesečnik, Ljubljana. 1. l. Odg. ur. Lojze Slanovec.

Gledališki list. Tednik. Ljubljana. 2. sezona. Ur. Milan Pugelj.

Mladika. Leposlovni list. Izhaja vsakega 20. v mesecu. Gorica. 2. l. Ur. Fr. Bevk.

Njiva. Politi. in kult. revija. Polmesečnik. Ljubljana. 1. l. Ur. Vladimir Knaflič.

Pevec. Glasilo Pevske zveze. Izhaja kot mesečnik v dvojnih štev. Ljubljana. 1. l. Odg. ur. dr. Fr. Kimovec.

Popotnik. Pedagoški in znanstven list. Izhaja 15. vsakega meseca. Ljubljana. 42. l. Ur. Pavel Flerè.

Slov. Pravnik. Izhaja 15. vsakega meseca. Ljubljana. 35. l. Odg. ur. dr. Danilo Majaron.

Bogoslovni Vestnik. Izd. Bogoslovna Akademija. Mesečnik. Ljubljana. 2. l. Ur. univ. prof. dr. Franc Ks. Lukman.

Vrh Razglednika. Ilustrov. poljudno-znanstv. mesečnik. Prevalje. 1. l. Odg. ur. Alojzij Trček.

Naši Zapiski. Mesečnik za politi. in gosp., kult. in soc. življenje. Ljubljana. 13. l. Ur. Stanko Likar.

Zbornik za umetnostno zgodovino. Izh. štirikrat na leto. Ljubljana. 1. l. Ur. dr. Iz. Cankar.

Zbornik znanstvenih razprav. Izdaja prof. koleg jurid. fakultete. Ljubljana. 1. l.

Zdravje. Izd. društvo za čuvanje nar. zdravja. Izhaja enkrat mesečno. Ljubljana. 11. l. Ur. prof. dr. Jovanović-Batuš.

Ljubljanski Zvon. Mesečnik za književnost in prosveto. 41. l. Ur. dr. Joža Glonar.

III. Časopisi cerkvene in nabožne vsebine.

Bogoljub. Cerkv. list za Slovence. Izh. vsak mesec. Ljubljana. 19. l. Ur. Jan. Ev. Kalan.

Cvetje z vrlov sv. Frančiška. Časopis za naše verno ljudstvo, zlasti za ude III. reda sv. Fr. Izh. vsak drugi mesec. Ljubljana. 38. l. Tisk. v Kamniku. Ur. P. Salv. Zobec.

Glasnik najsvetejših Src. Izhaja enkrat na mesec. Maribor. 20. l. Odg. ur. V. Stupan.

Neues Leben. Evang. mesečnik za Jugoslav. Ljubljana. 1. l. Odg. ur. Hermann Brandt.

Lavantinske škofije uradni list. Izhaja mesečno. Maribor. 1921.

Ljubljanski škofijski list. Izhaja mesečno. Ljubljana. 1921. Odg. ur. Jos. Dostal.

Marijin list. Prihaja vsak mesec. Črenšovci. 17. l. Tisk. v D. Lendavi. Ur. Jožef Klekl.

Odmev iz Afrike. Ilustr. mesečnik v prosep afriških misijonov. Ljubljana. 18. l. Odg. ur. dr. J. Jerše.

Salezijanski Vestnik. Izhaja v dvojnih štev. dvanajstkrat na leto. Ljubljana. 6. l. Odg. ur. dr. Jos. Valjavec.

Vzajemnost. Glasilo jugoslov. svečeništva. Mesečnik. Ljubljana. 9. l. Ur. Matija Škerbec in Anton Čadež.

Zamorček. Ilustr. mesečnik. 9. l. Ur. dr. Jerše.

Zbornik. Glasilo zbora svečnikov sv. Pavla. Mesečnik. Gorica. 2. l. Ur. Ivan Rejec.